mülkiye dergisi
Araştırma Makalesi

1990'lardan Günümüze Çin'de Meşruiyet ve Demokrasi Tartışmaları[1]

Emre Demir, TED Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0002-9580-863X
E-posta: emre.demir@tedu.edu.tr

Özet
Çin düşünce dünyasında bir bütün olarak Mao Zedong sonrası dönemde, özellikle de 1989 Tiananmen olaylarını izleyen 1990'lı yıllarda bir Rönesans yaşanmıştır. Bu dönemde bir yandan liberalizm, eleştirel sosyalizm, Yeni Konfüçyüsçülük ve milliyetçilik gibi yeni düşünce akımları ortaya çıkar ve bunlar Çinli aydınlar arasında hızla yayılırken, bir yandan da devlet ve Çin Komünist Partisi (ÇKP) ile Çinli aydınlar arasındaki ilişki büyük bir dönüşüme uğramıştır. Bu süreçte ÇKP'nin bilgi üretimi üzerinde Maocu dönemde kurduğu egemenlik önemli ölçüde zayıflamıştır. Günümüzde devlet ile Parti, fikir üretimini ve entelijansiyayı denetim altında tutma yetilerini tamamıyla kaybetmişse de onları yönlendirmekle yetinmek durumundadır.

Çin, akademik yazında ağırlıklı olarak otoriter bir tek parti sistemi olarak ele alınmaktadır. Bu durum, Çin iç siyaseti ve entelektüel bilgi üretimindeki çok sesliliğin gözden kaçırılmasına ve ülkenin iç siyasi meselelerde tek sesmiş gibi algılanmasına yol açmaktadır. Halbuki Çinli aydınlar, özellikle 1990'lardan itibaren ülkenin ekonomik, siyasi ve toplumsal meseleleri ile ilgili yoğun bir tartışma içine girmiştir. Dünya düzenine ve Çin yönetim sistemine yönelik farklı yaklaşımlara sahip düşünce akımlarına mensup Çinli aydınlar, bir yandan diğer düşünce akımlarına mensup aydınlar ile düşünce üretimini denetim altına almak ve devletin karar alma mekanizmalarını etkilemek için mücadele halindeyken bir yandan da kendi aralarında görüş farklılıkları yaşamaktadır. Bu çalışma, Çin düşün dünyasında 1990'lardan bu yana önemli bir yere sahip üç farklı düşünce akımı olan liberalizm, eleştirel sosyalizm ve Yeni Konfüçyüsçülüğe mensup Çinli aydınların mevcut sistemin meşruiyeti ve demokrasi kavramı üzerine yaptıkları tartışmaları ele almaktadır. Böylelikle çalışma, Çin entelijansiyasının ülkelerinin üç bin yıllık fikir dünyasından ve yönetim deneyiminden yararlanarak geliştirdikleri demokrasi ve meşruiyet kavramlarını inceleyerek Çin'in sahip olduğu canlı siyasi ve entelektüel tartışma ortamını gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Diğer bir deyişle çalışma, günümüz Çin'inde aydın sınıfının tek parti sistemine boyun eğmek yerine bu sistemi olumlu ve olumsuz yönleri ile hararetli bir biçimde, zaman zaman rejime karşı çıkan fikirler geliştirerek tartıştığını ortaya koymaktadır. Ne var ki bu tartışmalarda öne sürülen fikirler ancak ÇKP'nin izin verdiği ölçüde etkili olabilmekte, öne çıkarılan fikirler de Parti tarafından hem rejimin hem de politikaların meşruiyetini sağlamakta kullanılmaktadır.

Demir E (2021). 1990'lardan Günümüze Çin'de Meşruiyet ve Demokrasi Tartışmaları. *Mülkiye Dergisi*, 45 (4),. 848-877.

Makale Gönderim Tarihi: 24.02.2021, Makale Kabul Tarihi: 04.08.2021

Başka bir deyişle Çinli entelektüeller, farklı görüşler öne sürerek bilgi üretimine katkıda bulunsalar da bu fikirlerin politika yapım süreçleri üzerindeki etkisi Çin Komünist Partisi tarafından belirlenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Çin Halk Cumhuriyeti, Çin Komünist Partisi, Demokrasi, Meşruiyet, Çinli aydınlar

Discussions on Legitimacy and Democracy in China since the 1990s

Abstract

In the post-Mao Zedong period, especially during the 1990's following the 1989 Tiananmen events, a Renaissance took place in the Chinese world of thought. During this period, new currents of thought like liberalism, critical socialism, Neo-Confucianism and nationalism emerged and spread rapidly among Chinese intellectuals, while the relationship between the state and the Communist Party of China (CPC) and intellectuals underwent a major transformation. In this process, the CPC's Maoist era dominance over the production of knowledge has significantly weakened. Today, although the state and the Party have not completely lost their ability to control knowledge production and the intelligentsia, they must be content with steering them.

In the academic literature, China is mainly treated as an authoritarian single-party system. This leads to the ignorance of polyphony in Chinese domestic politics and intellectual knowledge production and creates the perception that the country is monodic in domestic political issues. However, since the 1990s, Chinese intellectuals have been in an intense debate about the country's economic, political and social issues. On the one hand, Chinese intellectuals are in a struggle with others to control knowledge production and influence decision-making mechanisms of the state. On the other hand, each group of intellectuals are engaged in a debate among themselves. This study discusses the liveliness of Chinese intellectual production by analyzing the discussions among the intellectuals from three different currents of thought, namely liberalism, critical socialism and New Confucianism, on the legitimacy of the current system and the concept of democracy. In this way, by addressing the concepts of democracy and legitimacy that the Chinese intelligentsia has developed by taking advantage of the three thousand years of intellectual world and management experience of their countries, the study aims to reveal the country's lively political and intellectual debate environment. In other words, it shows that in China, instead of submitting to the single-party system, the intellectual class fervently discusses the system with its positive and negative aspects, by, from time to time, developing ideas that even oppose the regime itself. However, the ideas that stand out in the discussions can only be influential to the extent permitted by the CPC and are used by it to ensure

the legitimacy of both the regime and the policies pursued. In other words, even though Chinese intellectuals contribute to knowledge production by mooting different ideas, the impact of these ideas on policy-making processes is determined by the CPC.

Keywords: People's Republic of China, Communist Party of China, Democracy, Legitimacy, Chinese intellectuals

Giriş

Çin Halk Cumhuriyeti düşünce dünyasında bir bütün olarak Mao Zedong sonrası dönemde, özellikle de 1989 Tiananmen olaylarını izleyen 1990'lı yıllarda bir Rönesans yaşanmıştır. Bu dönemde bir yandan yeni düşünce akımları ortaya çıkar ve bunlar Çinli aydınlar arasında hızla yayılırken, bir yandan da devlet ve Çin Komünist Partisi (ÇKP) ile Çinli aydınlar arasındaki ilişki büyük bir dönüşüme uğramıştır. Maocu dönemde Parti ile yakın ilişki içinde olan aydınlar bilgi üretimine parti devletin istekleri doğrultusunda katkıda bulunmuştur. Ne var ki 1978 yılında başlayan reform ve dışa açılma sürecinin nispeten ılımlı ortamı ve Tiananmen olaylarının yarattığı travma nedeniyle Mao sonrası dönemde Çin aydın sınıfının ÇKP ile ilişkisi değişime uğramıştır. Çinli aydınların, ülkenin iç politikasına ve geçirdiği ekonomik, toplumsal ve siyasal dönüşümlere ilişkin kaygıları da önemli ölçüde farklılaşmıştır. Mao yıllarına kıyasla daha serbest bir tartışma ortamının oluşması sonucunda aydınlar, ülkelerine yönelik kaygılarını dile getirmeye başlamışlardır. Bu süreçte Çin'deki entelektüel tartışmalar 1980'lerden itibaren ortaya çıkan liberal, eleştirel ve Yeni Konfüçyüsçü düşüncenin katkılarıyla çeşitlenmiş ve gelişmiştir. Çin siyasetindeki yeni dönem, hızla dönüşen Çin'in nasıl incelenmesi ve anlamlandırılması gerektiği konusunda yeni düşünme yolları gerektirmiştir. Bu doğrultuda farklı ideolojik geçmişe sahip Çinli aydınlar, ülkelerinin sosyalizm/Mao sonrası döneminde Çin için yeni bir kimlik yaratma yolculuğunda birbirleriyle yarışa girmişlerdir.

Bu süreçte yaşanan iki gelişme, Çinli aydınların ürettiği bilgiye ve bu aydınlar arasındaki tartışmaya önemli etkide bulunmuştur. Bunlardan ilki, 1980'lerde başlayan ve Çin toplumunu derinden etkileyen neoliberal dönüşümdür. Bu çalışmada ele alınan düşünce akımlarına mensup aydınlar, neoliberal dönüşüm ile ilgili farklı bir tutum almıştır. Liberal düşünürler, ekonomik neoliberal dönüşümün doğru yönde atıldığını; ancak siyasal alandaki dönüşümün başarılamamış olması dolayısıyla yetersiz bir adım olduğunu savunmaktadır. Eleştirel ve Konfüçyüsçü aydınlar ise, farklı fikirsel temelden beslenseler de 1980'lerden günümüze yaşanan ekonomik dönüşümün toplumu olumsuz etkilediğini ve dolayısıyla da devletin önlem alması ve ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini belirtmektedir. İkinci gelişme, 1989 yılında yaşanan Tiananmen olaylarıdır. Her ne kadar üç grupta yer alan aydınların her biri devletin protestoculara sert müdahalesini eleştirmişse de neoliberal dönüşümdekine

benzer bir ayrışma Tiananmen olayları ile ilgili olarak da kendini göstermektedir. Çinli liberaller protestocuların talebinin liberal demokrasi olduğunu iddia ederken, eleştirel ve Yeni Konfüçyüsçü düşünürler asıl talebin Batılı anlamda bir demokrasi olmadığını belirtmektedir. Eleştirel aydınlar, protestoların asıl sebebini neoliberal dönüşümün yarattığı toplumsal eşitsizlik olarak görürken, yeni Konfüçyüsçüler ise sorunun asıl kaynağının Çin toplumunun uzun yıllar boyunca maruz kaldığı Batılı düşünce olduğunu savunmaktadır. Her iki örnekte de görüldüğü üzere, Çin düşün dünyasında eleştirel ve Yeni Konfüçyüsçü aydınlar kendilerini Çinli liberallerin karşısında konumlamaktadır. Bu iki grup arasında Mao dönemi politikalarının mirası ve sosyalist parti devletinin meşruiyeti gibi önemli meselelerde ciddi görüş farkları bulunmakla birlikte ortak noktaları, farklı gerekçelerle de olsa, liberal düşünceye ve neoliberal politikalara muhalif olmalarıdır.

Bu arka planla çalışma, Çinli liberal, eleştirel sosyalist ve Yeni Konfüçyüsçü aydınlar arasında 1990'ların ilk yarısında başlayan ve günümüzde devam eden meşruiyet ve demokrasi tartışmalarını ele almakta ve böylelikle Çin'de sistemin meşruiyeti ile demokrasi kavramı üzerine yerleşik düzen ile arasına mesafe koyan aydınlar arasında yapılan tartışmaların zenginliğini göstermeyi amaçlamaktadır. Çalışmada bu üç düşünce dünyasına mensup aydınların ele alınmasının nedeni, akademik yazının günümüz Çin düşün dünyasını liberaller, eleştirel sosyalist ve Yeni Konfüçyüsçüler olmak üzere üç ana gruba ayırmasıdır. Bu üç grup dışında yeni otoriter ve milliyetçi düşünce gibi başka akımlara mensup aydınlar da olmakla birlikte diğer akımlar, henüz bu çalışmada ele alınan üç ana grup kadar öne çıkmamıştır. Dahası yeni otoriter gibi nispeten yeni olan gruplarda yer alan düşünürlerin bir kısmı eleştirel sosyalist aydınlar arasında da sınıflandırılmaktadır (Cheek vd., 2020: 4-9). Hem akademik yazındaki ana akım sınıflandırmayı takip etmek hem de Çin'in çeşitli düşünce akımlarını daha yalın bir biçimce aktarmak adına bu çalışmada yalnızca üç ana akım üzerinde durulmuştur.

Ayrıca çalışma, ÇKP'ye hizmet eden yerleşik düzen aydınları yerine, yerleşik düzen ile arasına mesafe koyan ve parti devletine karşı eleştirel ses yükselten aydınların görüşleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Burada ele alınan düşünürler, her bir düşünce akımında öne çıkan ve hem entelektüel çevrede hem de kamusal alanda tanınan düşünürlerdir. Diğer bir deyişle çalışmada incelenen düşünürler, Çin ekonomisi, siyaseti ve toplumu hakkındaki düşüncelerini yalnızca akademik veya entelektüel çevrelerde değil, aynı zamanda kamusal alanda da dile getiren ve dolayısıyla halka hitap eden kamusal aydınlardır (Cheek vd., 2020: 2-10). Böylelikle Çin'in geçmişi, bugünü ve yarını hakkındaki kamusal ve entelektüel alanlardaki tartışmalara, parti devletinin koyduğu kısıtları da göz önünde bulundurarak katkı sunmakta ve zaman zaman öncülük etmektedirler. Ne var ki bu düşünürler, yerleşik düzen aydınlarının aksine doğrudan ÇKP'ye hizmet eden ve Parti çizgisini geliştiren ve/veya sıkı sıkıya takip

eden düşünürler değildir. Dolayısıyla da asıl hedefleri parti devletine hizmet ya da onun politikalarına katkı sunmak değildir. Aydın olmaları dolayısıyla her ne kadar ülkelerinin geleceği ve dünyadaki konumu hakkındaki görüşlerinin Parti politikaları üzerinde etkili olmasını arzu etseler de bu düşünürler, Partinin resmî ideolojisini kabullenmemeleri ve farklı derecelerde de olsa Partiyi eleştirmeleri nedeniyle ÇKP tarafından makbul kabul edilmeyen eleştirel kamusal aydınlarıdır. Bu çalışmada ele alınmalarının bir nedeni de budur.

Bu kapsamda çalışma, Çin entelijansiyasının ülkelerinin üç bin yıllık fikir dünyasından ve yönetim deneyiminden yararlanarak geliştirdikleri demokrasi ve meşruiyet kavramlarını ele alarak Çin'in sahip olduğu siyasi ve entelektüel tartışma ortamını gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Bu şekilde günümüz Çin'inde aydın sınıfının tek parti sistemine boyun eğmek yerine bu sistemi olumlu ve olumsuz yönleri ile hararetli bir biçimde, zaman zaman rejime açıkça karşı çıkan fikirler geliştirerek tartıştığını ortaya koymaktadır. Ne var ki bu tartışmalarda öne sürülen fikirler ancak ÇKP'nin izin verdiği ölçüde etkili olabilmekte, öne çıkarılan fikirler de Parti tarafından hem rejimin hem de politikaların meşruiyetini sağlamakta kullanılmaktadır.

Bu doğrultuda ilk kısım, Çin'de Mao sonrası dönemde devlet ile aydınlar arasındaki ilişkinin dönüşümü üzerinde durmaktadır. Ardından gelen kısımlar sırasıyla Çinli liberal, eleştirel sosyalist ve Yeni Konfüçyüsçü aydınların Çin bağlamında meşruiyet ve demokrasi kavramları ile ilgili görüşlerini ve tartışmalarını incelemektedir. Ele alınan üç ideolojiden en kısa olarak Çinli liberal düşünceden bahsedilmiştir; zira bu fikir akımında yer alan düşünürler görüşlerini Batılı liberal düşünceye dayandırmaktadır. Dolayısıyla çalışmada nispeten daha az bilinen eleştirel sosyalist ve Yeni Konfüçyüsçü düşünürlerin görüşlerine daha fazla yer verilmektedir. Sonuç kısmında ise Çinli aydınların Çin'de demokrasi ve Çin sosyalist sisteminin meşruiyeti hakkındaki görüşleri üzerine kısa bir değerlendirme yapılmakta ve aydınlar arasındaki tartışmaların ülkenin yönetim sistemi üzerinde herhangi bir etkisinin olup olamayacağı kısaca tartışılmaktadır.

Çin Düşünsel Yaşamında Dönüşüm

ÇKP, 1949 sosyalist devriminin ardından gelen kırk yıllık süreçte kamusal alanı ve bilgi üretimini, sahip olduğu güçlü propaganda ve eğitim mekanizmaları aracılığıyla tekeli altında tutmuştur. Öyle ki Çinli aydınlar, bu sıkıca denetlenen ortamda aslen devletin bir hizmetkarı olarak görev yapmış ve bilgi üretimini sosyalist tek parti sisteminin çıkarları doğrultusunda gerçekleştirmiştir (Cheek vd., 2018: 209). Ne var ki Mao'nun en güçlü olduğu dönemlerde dahi Çin devleti ile Parti yekpare kurumlar olmak yerine bünyelerinde birbirleriyle rekabet halinde olan çok sayıda fraksiyonu barındırmıştır. Eleştirel bir aydın olan Wang Hui, buradan yola çıkarak, kuramsal tartışmaların ve kuram ile eylem

arasındaki ilişkinin ÇKP ve devlet tarafından uygulamaya konan politikaların oluşturulmasında ve düzeltilmesinde önemli bir role sahip olduğunu belirtmiştir (2010). Böylelikle aydınlar, bir nebze de olsa egemen düşünceye alternatif fikirler üretebilmiş ve Parti içindeki kuramsal tartışmalara katkıda bulunabilmiştir. Yine de fraksiyonlar arasında tartışmalar yaşanmış olsa bile ülkenin kamusal ve özel yaşamının büyük bir kısmı gibi bilgi üretimi süreçleri de parti devletinin sıkı denetimi altında kalmıştır. Timothy Cheek'e göre, Çinli aydınlar 1950'lerin ortalarından itibaren parti devletine bağımlı hale gelmiştir. Entelektüel yaşama katkı sunabilmeleri için ortodoks Parti çizgisini, yani Mao Zedong Düşüncesini kabullenmeleri gerekmiştir (2015: 165-166). Partiye sadık olanlar iyi kariyerlere, konumlara ve ayrıcalıklara sahip olmuştur (Wang, 2018: 314). Bu çizginin dışına çıkanlar ve Mao'yu eleştirenler ise Mao'nun Parti üzerindeki egemenliğini artırdığı dönemlerde sistemden aforoz edilmiş ve tüm ayrıcalıklarından mahrum bırakılmıştır. Bu dönemlerde Parti'nin siyasal, ekonomik, tarihsel ve bilimsel fikirlerine muhalefet eden aydınlar işlerini kaybetmiş, entelektüel çevreden uzaklaştırılmış ve geçimlerini sağlayacak kadar bile para kazanmaları engellenmiştir (Goldman, 2009: 660).

Mao sonrası süreçte yaşanan ekonomik, siyasal ve toplumsal dönüşüm ile bu durum yavaş da olsa değişim göstermeye başlamış ve zaman içinde bilgi üretiminde tekillik yerine çeşitlilik olağan sayılmaya başlanmıştır. Öyle ki 1970'lerin sonundan, özellikle de 1989 Tiananmen olaylarından bu yana Çinli aydınlar arasında ekonomik reformdan toplumsal eşitsizliğe, tek parti sisteminin meşruiyetinden siyasal reform ve demokratikleşme meselelerine kadar pek çok konu hakkında gün geçtikçe çeşitlenen tartışmalar yaşanmıştır. Bu süreçte sosyalist/Maocu ideoloji, özellikle sosyalist ekonomide yaşanan neoliberal dönüşüm ve Çin Halk Kurtuluş Ordusu (ÇHKO)'nun Haziran 1989'da Tiananmen Meydanı'ndaki protestoculara karşı çok sert müdahalesi sebebiyle ÇKP yönetiminin meşruiyet kaynağı olma vasfını büyük ölçüde yitirmiştir. Bu durum beraberinde egemen ideolojik ve ahlaki değerlerin kaybına ve neticesinde de bu boşluğu doldurmak amacıyla liberal, milliyetçi, yeni otoriter, solcu ve Konfüçyüsçü aydınlar arasında yeni ideolojik ve düşünsel tartışmaların ortaya çıkmasına yol açmıştır (Cheek, 2014; Cheek vd., 2018: 209; Cheek vd., 2020: 6).

Çin kamusal alanındaki bu yeni dönem, devlet ile aydınlar arasındaki ilişkiyi de dönüştürmüştür. Önceki dönemde tüm düşünürlerin devlete hizmet eden yerleşik düzen aydını (*establishment intellectuals*) olması durumundan farklı olarak, 1989 sonrası dönemde yerleşik düzen aydınlarına ek olarak yerleşik düzen ile arasına mesafe koyan aydınlar (*disestablishment intellectuals*) (Cheek, 2014: 921) da bilgi üretiminde yer almaya ve toplumsal tartışmalara katkıda bulunmaya başlamıştır. Bu yeni tip aydınları diğerlerinden ayıran özellikleri, farklı derecelerde de olsa devlet, modernleşme ve piyasalaşma gibi meselelere karşı eleştirel tutuma sahip olmalarıdır. William Callahan, farklı

meslek gruplarından ve düşünsel arka plandan oluşan bu aydınları 'yurttaş aydın' (*citizen intellectual*) olarak adlandırmaktadır. Bu aydınlar, Çin devletinin uyguladığı sansüre rağmen varlıklarını sürdürebilmeleri ve aynı zamanda da bu sansür tarafından şekillendirilmeleri dolayısıyla liberal toplumlardaki aydınlardan farklılık göstermektedirler. Callahan'ın tanımlamasındaki 'yurttaş' sıfatı, bir devletin üyesi olmaktan kaynaklanan yasallığa işaret etmek yerine bu aydınların, sansür mekanizmasının da farkında olarak Çin'in geleceğine yönelik hayallerinin ve söyleyecek sözlerinin olmasından kaynaklanmaktadır. Ne var ki bu zor bir uğraştır; zira Çin'deki sansür mekanizmasının sınırları bir talimatname ile net bir biçimde belirlenmemiştir. Kısacası, hangi konuların ne zaman 'hassas' olarak kabul edildiği ve kimin, ne zaman 'hassas' konular hakkında fikir bildirdiği için devlet tarafından 'muhalif' (*dissident*) ilan edileceği belirsizdir. Bu nedenle Çinli aydınlar, Çin devletinin sadık görevlileriyken her an 'yurttaş aydın'a ya da 'muhalif'e dönüşebilirler (Callahan, 2013: 35-40).

ÇKP, Mao döneminden farklı olarak, günümüzde kamusal alana hükmetmek yerine onu propaganda aygıtı ve devlet (veya Parti) tarafından oluşturulan ve denetlenen sivil toplum örgütleri gibi diğer yöntemler aracılığıyla düzenlemektedir. Devlet, ekonomiyi yönlendirdiği gibi sivil toplumu ve kamusal tartışmaları da dikkatli bir biçimde yönlendirmektedir (Callahan, 2013: 35; Cheek, 2010). Parti, özellikle de Xi Jinping'in Parti Genel Sekreteri ve Devlet Başkanı olmasından bu yana, bilgi üretimini daha sıkı kontrol etmeye çalışmaktadır. Xi, konuşmalarında propaganda ve ideolojik çalışmanın ÇKP'nin en temel görevlerinden biri olarak önemini sürekli vurgulamaktadır (Xi, 2013). Dolayısıyla her ne kadar Mao dönemine ve 1980'lerin ilk yıllarına kıyasla manevra alanları bir hayli genişlemişse de Çinli aydınların sansürden muaf oldukları anlamı çıkarılmamalıdır. Aksine devlete yönelik eleştirilerini ve Çin toplumunun karşı karşıya bulunduğu sorunlar hakkındaki görüşlerini ifade ederken devletle olan ilişkilerindeki hassasiyeti göz önünde bulundurmaları ve dikkati elden bırakmamaları gerekmektedir (Cheek, 2010).[3] Aksi halde tutuklanma, gözetim altında tutulma ve görevden uzaklaştırılma gibi cezalarla karşı karşıya kalabilirler. Yine de Çin'in dünya ile bütünleşmesi neticesinde aydınların karşı karşıya kaldıkları cezalar, Maocu dönemdeki gibi sistemden tam anlamıyla dışlanmayla sonuçlanmamaktadır. Günümüzde aydınların siyasi ve yurttaşlık haklarını koruyacak yasalar olmasa da Maocu dönemin aksine kamusal görevlerinden uzaklaştırılan aydınlar internet medyası, yabancı basın kuruluşları ve özel yayınevlerinin varlığı sayesinde seslerini duyurabilmekte ve yaşamlarını sürdürebilmektedir (Goldman, 2009: 660-661). Bununla birlikte Xi'nin yönetimi altında aydınlara tanınan özgürlük alanı özellikle 1990'lar ve 2000'lere kıyasla daha da kısıtlanmış ve devletin baskısı ciddi bir biçimde artmıştır (Cheek vd., 2020: 10-11).

Günümüzde Çin düşün dünyası liberaller, eleştirel aydınlar ve Yeni Konfüçyüsçüler olmak üzere üç ana gruba ayrılmış durumdadır. Burada ele alınan üç gruptaki

aydınlar Francis Fukuyama'nın *Tarihin Sonu* ve Samuel Huntington'un *Medeniyetler Çatışması* çalışmalarından ya etkilenmişler ya da bu çalışmalara karşı pozisyon almışlardır. İnsanlığın liberal ideolojinin ve rejimlerin egemenliği altındaki bir dünyaya doğru ilerlediğine inanan Çinli liberaller, Fukuyama'yı desteklemişlerdir. Onlara göre, 1980'lerde başlayan piyasalaşma ve kamu varlıklarının özelleştirilmesi süreçleri nihayete erdirilmelidir. Dahası Batılı tarzda liberal demokrasiye geçişi sağlayacak siyasal reformlar bir an önce yapılmalıdır. Eleştirel düşünürler ise hem Fukuyama'nın hem de Huntington'un fikirlerine karşı eleştirel bir yaklaşım içindedirler. Bu aydınlar, neoliberal dönüşüm nedeniyle artan toplumsal eşitsizliği eleştirmekte ve devletin ekonomiye daha fazla müdahale etmesi ve halkın çıkarları doğrultusunda eşitlikçi politikaların uygulanması gerektiğini belirtmektedirler. Tüm bu söylemlerinde ise tek parti sistemine doğrudan meydan okumaktan kaçınmaktadırlar. Geleneksel Çin felsefesinden ilham alan Yeni Konfüçyüsçüler ise, diğer iki düşünce akımına mensup düşünürlerden farklı olarak Huntington tarafından ortaya atılan tez ile ortak paydada buluşurken, Fukuyama'nın dünyanın 'tarihin sonu'na doğru ilerlediği düşüncesine karşı çıkmaktadırlar. Dahası Çin toplumunda 1980 sonrası süreçte yaşanan büyük dönüşümleri ve bunların sonucunda ortaya çıkan yüksek eşitsizliği ve laikleştirilmiş siyasetin egemenliğini eleştirmektedirler. Tüm bu sorunların çözümü içinse Konfüçyüsçülüğü temel alan bir toplumsal-siyasi düzen talebinde bulunmaktadırlar. Belirtmek gerekir ki her üç gruba mensup düşünürler arasındaki tartışmalar burada özetlenen sınıflandırmaların ötesine geçmektedir.

Çinli Liberaller, Meşruiyet ve Demokrasi

Liberalizm, Mao sonrası dönemde ortaya çıkan ilk düşünce akımı olarak Çin düşün dünyasında önemli bir yere sahiptir. 1990'lı yıllarda ortaya çıkan eleştirel, devletçi ve Konfüçyüsçü yaklaşımlar, reform ve dışa açılma döneminin ilk yirmi yılında düşünce üretimine egemen olan Çinli liberallerin geliştirdikleri düşüncelere karşı mevzi almıştır. Öyle ki sosyalist ve Konfüçyüsçü bakış açılarını bir araya getirmeyi amaçlayan bir kamusal aydın olan Gan Yang'a göre, 1980'lerde Çin'de herkes reformcuydu ve ülkelerinin durumuna Batı'dan, özellikle de ABD'den kaynaklanan fikirler çerçevesinde bakarak eski tip Maocu uygulamaları eleştirmekteydi (Leonard, 2008: 19). Liberal fikirlere sahip aydınların birçoğu, reform döneminin ilk yıllarında ÇKP'nin 1980'lerdeki Genel Sekreterleri olan Hu Yaobang ve Zhao Ziyang'ın liderliğindeki reformcu yönetimler ile yakın ilişki içinde olmuş ve bu yönetimlerin politika yapım süreçlerine aktif olarak katılmışlardır. Diğer bir deyişle, bu aydınlar reform sürecinin ilk yıllarında ön saflarda yer almışlardır. Ne var ki Zhao'nun Tiananmen olaylarının ardından Haziran 1989'da ÇKP Genel Sekreterliği görevinden alınması ve 'muhafazakâr' kıdemli yöneticilerin Parti içinde yeniden güç kazanmasının ardından liberaller kamusal makamlardan uzaklaştırılmış ve kariyerlerine akademi, iş dünyası ve yayıncılık gibi alanlarda devam etmiştir. Dahası 1989 sonrasında Çinli aydınlar bir

grup olarak homojenliklerini yitirmiş ve Tiananmen olaylarına ve sonrasındaki döneme verdikleri tepkiler önemli ölçülerde farklılık göstermiştir (Cheek, 2014: 921; Leonard, 2008: 19-28; Wang, 1998: 11). Bir diğer deyişle Tiananmen'in ardından artık herkes reformcu değildir.

Çin liberalizmi, diğer düşünce akımlarından birçok noktada ayrılmaktadır. Bir kere liberaller, Çin devletini hem ekonomik hem siyasi hem de toplumsal politikaları nedeniyle sert bir biçimde eleştirmekte ve hatta zaman zaman devlet karşıtı bir konum almaktadırlar. İkinci olarak, her ne kadar devlete muhalif olsalar da Çinli liberaller, özellikle 1980'lerin ortalarından 2000'lerin başına kadar ÇKP'nin ekonomi politikalarına ve Çin'de yaşanan neoliberal dönüşüme düşünsel düzeyde liderlik etmişlerdir. 2000'li yıllardan bu yana devletin ekonomi politikaları üzerindeki etkileri zayıflamış olmakla birlikte liberal aydınlar, özellikle de ekonomistler, önce Deng Xiaoping ve ardından da Jiang Zemin liderliğinde yaşanan ve 20 yılı aşkın bir süre devam eden hızlı ekonomik liberalleşme sürecinde politika yapımı süreçlerinde aktif olarak rol oynamışlardır. Liberalleri diğer gruplardan, özellikle de yeni muhafazakarlardan ayıran bir diğer özellik de entelektüel konumlarının Batı liberalizminin doğrudan bir yansıması olması ve dolayısıyla da Batı-merkezci düşünce üretimi ile yakından ilintili olmalarıdır. Bu durum, bu düşünceyi Batı-merkezci düşüncenin bir ürünü yapmakta ve düşünsel arka planının Çinli köklere sahip olmaması nedeniyle günümüz Çin toplumu nezdinde gerilemesine yol açmaktadır.

Çinli liberal aydınların liberal bir Çin'in inşasına yönelik fikirleri, Mao'nun mirası, bürokratik kapitalizmin yarattığı sıkıntılar, milliyetçi ve devletçi ideolojilerin yükselişine karşı liberal bir söylemin oluşturulması ve Çin istisnacılığı fikrine karşı çoğulcu bir söylemi savunan dört ana tema etrafında şekillenmektedir. Liberal düşünürler, ÇKP'nin ve sosyalist sistemin bir meşruiyet krizi içinde olduğunu ve bu sorunun ancak liberal siyasi reformlar yoluyla aşılabileceğini iddia etmektedirler. Dahası Çin'in siyasi reformunun, Mao döneminin Büyük İleri Atılım ve Kültür Devrimi gibi siyasi kampanyalarının aşırıcılığına yönelik eleştirel bir yaklaşım içermesi gerektiğini belirtmektedirler. Başka bir deyişle, Batılı anlamda demokratikleşecek olan Çin toplumu, geçmişteki hataları ile yüzleşmek durumundadır. Mao Yushi, Xu Youyu ve Wu Jinglian gibi aydınlara göre, Çin'in devrimci geçmişi, Çin toplumunda ancak ve ancak liberal bir söylemin yaratılması ve piyasa odaklı reformların gerçekleştirilmesiyle aşılabilecek ahlaki bir çöküş yaratmıştır. Toplumun farklı kesimleri arasında artan eşitsizlik, eleştirel sosyalist aydınların iddiasının aksine, neoliberal reformlardan kaynaklanmamaktadır. Asıl sorun, piyasa mekanizmasını bozan ve böylelikle Çin halkının tamamının eşit olanaklara sahip olmasını engelleyen bürokratik-kapitalist yönetici sınıftır. Sun Liping, Yu Jiangron ve Qin Hui gibi diğer liberal aydınlar ise, yönetici elitin yolsuzluğunun ve halkın sorunlarına ve ihtiyaçlarına karşı duyarsızlığının sıradan vatandaşlar ile yönetici sınıf arasında bir çelişki ve kopuş yarattığını belirtmektedir. Bu düşünürlere göre, bu tür

ihtilafların üstesinden ancak yönetici sınıfın siyasi gücü ile endüstriyel ve ticari çıkarlarını dengeleyebilecek güçlü bir sivil toplum oluşturularak gelinebilir. Ne var ki otoriter tek parti düzeninde güçlü bir sivil toplum inşası başarılması çok zor bir görevdir. Bunun için bağımsız yargının oluşturulması, demokratik seçimlerin yapılması ve iktidarın gücünün denetlenmesi gibi bir dizi liberal reformun hayata geçirilmesi gerekmektedir. Fakat Çin yönetim sisteminin otoriterliği dolayısıyla böyle bir hedef ancak bir toplumsal hareket, bir halk siyaseti tarafından gerçekleştirilebilir (Tang ve McConaghy, 2018: 123-128).

Çin liberalizminin önde gelen düşünürlerinden Xu Jilin, günümüzde Çin'in en önemli sorununun ruh, ortak değerler ve ahlaki temel yoksunluğu olduğunu belirtmektedir. Xu'ye göre, geçmişte Konfüçyüsçü değerler bu tür bir konuma sahipken devrimcilerin bu değerleri reddetmesi neticesinde Çin kimliksiz kalmıştır. O zamandan sonra geleneksel değerlerin yerini emperyalist saldırganlığa karşı koyabilmek amacıyla devlet ve ulus almıştır. Sosyalist devrim ile Çin entelektüel yaşamından dışlanan 'evrensel' aydınlanmacı değerler, Mao'nun ölümünün ardından kısa bir süre boyunca yeniden yükselişe geçmişse de bu canlanma, liberal demokrasi inşası talebi olan Tiananmen protestolarının acımasızca bastırılması ile birlikte ortaya çıkan baskıcı ortamda durma noktasına gelmiştir. 1989 sonrası Çin'inde aydınlanma idealleri 'muhafazakârların' şiddetli saldırılarına maruz kalmış ve nihayetinde arka plana itilmiştir. Bu ortamda nihilist değerler Çinli aydınları etkisi altına almış ve devletçilik, Tiananmen sonrasında toplumun karşı karşıya bulunduğu sorunlara sunduğu çözümler yoluyla Çin'in yeni kimliği olarak ortaya çıkmıştır (2018: 56-57). Ne var ki Xu'ye göre, "Devletçilik, siyasetsizleştirilmiş bir siyasettir, değersizleştirilmiş bir değer sistemidir, ideolojiden arındırılmış bir ideolojidir" (2018: 57). Dolayısıyla da Çin toplumunun ihtiyaçlarını karşılama yetisine sahip değildir. Bu düşünsel arka planla Xu, eleştirel sosyalist düşüncenin Wang Shaoguang ve Pan Wei gibi önde gelen düşünürlerini devletçiliği savunmaları, Batı tarzı demokrasiyi reddetmeleri ve mevcut düzen ile kurdukları yakın; ama saklı ilişkileri nedeniyle sert bir biçimde eleştirmektedir (2018: 26-33). Xu'ye göre, bu düşünürlerin savları özcüdür, tarihsel geçerlilikten yoksundur, tarih dışıdır. Çin'in küresel etkiye sahip büyük bir güç olabilmesi için özcü, tikelci, yalıtılmış fikirler yerine tüm insanlığa faydalı evrensel bir medeniyet inşası için çalışması gerekmektedir (Tang ve McConaghy, 2018: 131).

Bilgi üretiminde hala önemli bir yere sahip olsalar da Çinli liberallerin ülke yönetiminde reform döneminin ilk yarısında sahip olduğu etkin konumları 2000'li yıllarda Hu Jintao-Wen Jiabao ikilisinin ÇKP yönetiminde söz sahibi olmasıyla zayıflamaya başlamıştır. Deng Xiaoping döneminin "Zengin olmak muhteşemdir" mottosu ve Jiang Zemin döneminin piyasalaşmayı ve ne pahasına olursa olsun ekonomik büyümeyi önceleyen politikalarından farklı olarak Hu-Wen yönetimi önceki dönemin tavizsiz neoliberalleşme politikalarını yavaş yavaş terk ederek rotayı sola kırmıştır. Bu değişim, ülkenin üst düzey yöneticileri arasında neoliberal düşüncenin yerini eleştirel düşüncenin toplumsal eşitliği

sağlamaya ve (her ne kadar uygulanan politikalar yeterli başarıyı elde edememiş olsa da) çevre sorunlarını çözmeye önem veren fikirlerinin almaya başladığının göstergesi olmuştur. ÇKP içindeki sol eğilim, Xi döneminde güçlenerek devam etmiştir. Xi, toplumsal eşitliğe, yoksullukla mücadeleye ve yeşil kalkınmaya verdiği öneme ek olarak Marksist ideolojiye olan bağlılığı ve konuşmalarında geleneksel Çinli düşünürlere, özellikle de Konfüçyüsçü düşünürlere yaptığı atıflar ile bilinmektedir (Xi, 2014, 2017). Siyasi çevrelerin yanı sıra, Çin halkının hızlı kalkınma ile birlikte elde ettiği maddi zenginliklerindeki ve dolayısıyla da ülkelerine olan güvenlerindeki hızlı artış ile 2003 Irak Savaşı ve 2008 küresel krizi gibi Batı dünyasından kaynaklanan sorunlar, liberal düşünceye Çin halkının duyduğu ilginin de aşınmasına neden olmuştur (Tang ve McConaghy, 2018: 122). Dahası Tsinghua Üniversitesi'nde görev yapan liberal akademisyen Xu Zhangrun örneğinde olduğu üzere (Lau ve Mai, 2019), Xi'nin yönetimi altında serbest düşüncenin gün geçtikçe daha yoğun bir biçimde baskılanması, tek parti sistemini ve ülkedeki artan otoriterliği eleştiren liberal düşünürleri olumsuz etkilemektedir. Çin liberallerinin konumlarındaki aşınma, diğer düşünce akımlarının toplum ve yönetici kesim üzerindeki etkilerini artırmalarını kolaylaştırmıştır.

Çin'in Yeni Eleştirel Aydınları, Meşruiyet ve Demokrasi

Eleştirel düşünce, Çin düşün dünyasına 1990'ların başında Mao döneminin eşitlikçi toplumunu tahrip eden ve toplumun farklı kesimleri arasında yüksek düzeyde eşitsizliğe yol açan neoliberal dönüşüme bir tepki olarak dahil olmuştur. Eleştirel aydınlar, dünyanın farklı bölgeleri ve toplumların farklı kesimleri arasında eşitsiz gelişme yaratan sömürücü bir sistem olması dolayısıyla kapitalizme ve neoliberalizme karşı eleştirel bir duruşa sahiptirler. Bununla birlikte 1978 öncesi sosyalist uygulamalara geri dönme fikrini de desteklememektedirler. Amaçları, Çin devletini, daha güçsüz sınıfların ve toplumsal grupların çıkarlarına duyarlı olacak şekilde ekonominin denetimini ve yönetimini eline alması ve toplumsal eşitliği sağlamaya yönelik adımlar atması için ikna etmektir (Ownby, 2010; Wang ve Lu, 2012: xiii).

Çinli eleştirel ve liberal aydınlar arasındaki önemli bir ayrım, devlete yönelik görüşlerindeki karşıtlıktır. Eleştirel aydınlar, liberallerin aksine, devleti düşman olarak görmez ve bilgi üretimini parti devletinin karar alma süreçlerini etkilemek amacıyla gerçekleştirir (Vukovic, 2012: 62, 2019: 48). Günümüzde sosyalist ideolojinin karşı karşıya bulunduğu meşruiyet krizi koşullarında eleştirel aydınların birincil amacı, Çin sosyalizminin verimliliğini ve meşruiyetini yeniden sağlamaktır. Bu amaç, bir yandan reform döneminin ilk döneminde uygulanan neoliberal ekonomi politikalarının yarattığı eşitsizliği azaltılırken, diğer yandan da ortodoks Marksistlerin ve Maocuların sınıf çelişkilerine yönelik kabullerinin yenilenmesini ve piyasa ekonomisinin kabul edilmesini gerektirmektedir. Lakin bu, Maocu ve sosyalist ideallerin tamamen reddedilmesi ve Batı modernitesinin,

küreselleşmenin ve neoliberal dönüşümün topyekûn bir kabulü anlamına gelmemektedir. Aksine kapitalist moderniteye ve küreselleşmeye yönelik farklı yaklaşımlara sahip olan eleştirel aydınlar, Çin'in sosyalist deneyimine atıfta bulunarak Batı toplumundan ve Çin'in Batı liderliğindeki uluslararası sistemle bütünleşmesinden kaynaklanan sorunlara Çinli bir çözüm önerme amacını taşımaktadırlar. Bu grubun Gan Yang ve Pan Wei gibi bazı üyeleri, 2000'li yıllardan itibaren entelektüel camiadaki Konfüçyüsçü canlanmadan da etkilenmiştir. Bu aydınların katkıları, sosyalist ve Konfüçyüsçü gelenekleri Çin düşüncesi içinde birleştirme ve özgün bir Çin yönetim şekli bulma girişimleri olarak görülebilir. Gan ve Pan'ın Yeni Konfüçyüsçü aydınlar yerine eleştirel aydınlar arasında ele alınmasının nedeni, bu iki aydının, Yeni Konfüçyüsçü aydınların aksine eşitlikçilik ve toplumsal adalet gibi sosyalist gayeleri desteklemeleridir. Yeni Konfüçyüsçü düşünce ise sosyalizm ve liberalizm gibi Batılı düşünceleri yeterince Çinli olamamaları nedeniyle eleştirmekte ve *Çin'e özgü* bir düşünce geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın bu kısmı, eleştirel düşüncenin çeşitliliğini yansıtmak amacıyla grubun hem sol kanadının temsilcileri olan Wang Hui ve Wang Shaoguang'ın hem de daha muhafazakâr ve Yeni Konfüçyüsçü canlanmadan etkilenen kanadının temsilcisi olan Pan Wei'nin katkılarını ele almaktadır.

Modernite Karşıtı Modernite: Çin'in Özgün Modernleşme Deneyimi

Çin'in en önemli eleştirel aydınlarından olan Wang Hui, son otuz yıllık süreçte Çin modernleşmesi, neoliberal dönüşümün yarattığı sorunlar, devletin özellikle 1989 sonrasında ekonominin piyasalaşması ve ticarileşmesi sürecinde oynadığı önemli rol, siyasi partilerin dünyada ve Çin'de gün geçtikçe aşınan meşruiyetleri ve neoliberal hegemonyanın üstesinden gelme yolları gibi konular üzerinde çalışmalar yapmaktadır. Wang, çalışmalarında Batılı ve Çinli düşünürlerin fikirlerini bir araya getirirken Mao'ya ve onun eleştirel düşünme mirasına özel bir önem atfetmektedir. Ona göre, Çinli aydınların Mao'yu ve düşüncelerini şeytanlaştırmak yerine Çin'in en önemli entelektüel miraslarından biri ve hatta ülkenin Batı ve Küresel Güney ile ilişkilerinde en önemli mirası olan Mao'nun fikirlerinden yararlanmaları gerekmektedir (2016: 268).

Wang'ın Çin modernleşme deneyimine özgün bir yaklaşımı vardır. Wang'a göre, 1911 Çin Devrimi'nin ardından gelen dönem, kısa Çin devrimi yüzyılı (1911-1976) ve devrimden arındırma (*derevolutionization*) veya devrim-sonrası (1976 sonrası) dönemi olarak ikiye ayrılmalıdır. Bu iki süreç her ne kadar farklı özelliklere sahip olsa da içsel bütünlüğe sahip olmaları dolayısıyla Çin sosyalizminin özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Wang, Çin sosyalist devrimini bir 'modern karşıtı modernleşme' (*anti-modern modernity*) girişimi olarak tanımlamaktadır. Devrim bir yandan ideolojik olarak Fransız ve Sovyet devrimlerinden esinlenmişken, diğer yandan da kapitalist modernleşmenin

eleştirisidir. Çin sosyalizmi, modernleşmeyi, Batılı modernleşme kuramından farklı olarak, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş anlamında kapitalist dönüşüm ile eşitlenmemiş ve Çin'in kendi tarihsel deneyimi ve ihtiyaçları doğrultusunda yeniden tanımlamıştır. Dolayısıyla Çin modernleşmesi, yalnızca modern bürokrasiye ve ekonomiye sahip bir ulus devlet inşası olmanın ötesine geçerek ülkenin yüzyılı aşkın bir süre boyunca sürdürdüğü anti-emperyalist mücadele ve bu süreçte oluşturduğu değerlerle anlam kazanmıştır. Bu bakımdan sosyalist modernleşme, Qing İmparatorluğu'nun son yıllarında ortaya çıkan Çinli düşünce ile yakından bağlantılı ve dolayısıyla da dönemin Çinli aydınları tarafından geliştirilen millileştirme akımının son aşaması olmuştur. Kısacası, Çin'in kısa modern karşıtı modernleşme dönemi, bir yandan modern ekonomi, ordu ve hükümet sistemlerini kurarak moderniteye ulaşmayı amaçlamış, diğer yandan da kapitalizme ve emperyalizme karşı sert bir eleştiri geliştirmiştir (1998: 13-15, 2006: 683, 2016: 260).

1978 sonrası dönemde ise reform hareketinin başlatılmasıyla birlikte Çin modernleşmesi, modernite karşıtı kimliğini kaybetmiş ve aksine neoliberal ideolojiyi ve ülkenin kapitalist sistemle bütünleşmesi hedefini benimseyerek modernleşmeci ve işlevselci bir çaba içine girmiştir. Reform hareketi ile birlikte Maoculuğun eşitlikçilik hedefinin sosyalist reform siyasetinin pragmatist hedefi olan verim artışı için terk edilmesi, toplumun farklı katmanları arasında büyük eşitsizlikler yaratmıştır. Bu da politik demokratikleşme ihtimalini ortadan kaldırarak 1989 Tiananmen olayları ile sonuçlanan meşruiyet krizine yol açmıştır. 1989 toplumsal hareketi ve Çin devletinin hem bu harekete verdiği sert tepki hem de sonrasında uygulamaya koyduğu ekonomi politikaları, devlet, piyasalar ve toplum arasındaki ilişkiyi önemli ölçüde dönüştürmüştür. Wang'a göre, liberallerin 1989'un bir liberal demokrasi talebi olduğu iddiaları gerçeği yansıtmamaktadır. Yaşananlar, 1980'lerde uygulamaya konan neoliberal politikalar sonucunda artan toplumsal eşitsizliğe karşı bir isyan hareketi olarak değerlendirilmelidir. Tiananmen'deki protestocular, piyasalaşmaya yol açan deneysel neoliberal politikalara karşı çıkarak kapsamlı bir siyasi reform ve ekonomik ve toplumsal adalet talep etmişlerdir. Kısacası, arzuladıkları halkın taleplerine duyarlı bir özsel demokrasiydi (*substantive democracy*). Dolayısıyla protestocular için demokrasi, bir siyasi biçim ve hukuki çerçeve olmaktan öte kapsamlı bir ahlaki değeri ifade etmekteydi. Ne var ki protestocuların sert bir biçimde bastırılması dolayısıyla Çin toplumu, Çin devleti için hassas olan siyasi ve ekonomik meseleleri tartışma ve baskıya direnme yetisini kaybetmiştir. Bu şekilde toplumsal muhalefeti ortadan kaldıran devlet, 1990'lı yıllarda zor yoluyla ekonominin topyekûn piyasalaşmasına yönelik politikaları rahatlıkla uygulamaya koyabilmiştir. Böylece Çin devleti meşruiyetinin kaynağı olarak halkın yerine piyasayı geçirmiş ve işçi sınıfı ile mücadelesinde sermayenin yanında saf tutarak kendini halkın yerine piyasa mekanizmalarının koruyucusu olarak konumlandırmıştır (Wang, 1998: 15-16, 2003a: 64-65, 2003b: 117-119, 2010, Wang ve Khong 2014).

Çin'de özsel demokrasinin geliştirilememesi, ülkenin 1970'lerin sonlarından itibaren karşı karşıya kaldığı apolitikleşme ile yakından ilişkilidir. Wang'a göre, demokrasi ve meşruiyet eksikliğinin çözümü ne Batı tarzı liberal demokrasiyi ithal etmek ne de geleneksel Maocu sosyalist modele geri dönmektir. Liberal demokrasiyi benimsemek söz konusu olmamalıdır; çünkü piyasa mantığına dayanan bir sistem kesinlikle demokratik bir sistem değildir. Dahası Çin parti devleti sistemi gibi liberal demokrasi de ciddi bir meşruiyet krizi ile karşı karşıyadır. Geleneksel Maocu sosyalist model de ülkenin sorunlarına bir çözüm sunamaz; zira Çin halihazırda uluslararası ve küresel hegemonyacı yapılarla bütünleşmiştir. Ayrıca ulus devlete dayalı bir strateji, küreselleşmiş bir dünya düzeninin ihtiyaçlarını karşılama yetisine sahip değildir. Çevreye ve toplumsal adalete verdiği zararlardan ötürü yalnızca ekonomik verimliliğe ve büyümeye odaklanan kalkınmacı modelle devam etmek de bir seçenek olmamalıdır. Bu nedenle Çin, neoliberal hegemonyayı aşmak için kitlesel katılımı sağlayan ve halkın ihtiyaçlarına yanıt veren politikaları içeren yeni tür politikalar ve siyasal demokrasi geliştirmeli ve ulusal, uluslararası ve ulus ötesi alanları birbirine bağlayan eleştirel enternasyonalizmi tesis etmelidir. Bunu başarmak için de öncelikle Parti'nin ve siyasetin yeniden siyasallaştırılarak apolitik siyasetin üstesinden gelinmesi gerekmektedir. Yeniden siyasallaşmaya giden yolu bulmak ise Kültür Devrimi'nin, apolitik siyasetin ve piyasanın köklerini ABD hegemonyasından alan ideolojiden arındırılmış ideolojisinin analizini gerektirir (Wang, 2003a: 84, 2006: 695-700, 2010).

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonraki otuz yıllık süreçte ÇKP, emperyalizme karşı mücadelesinde ve özellikle de 1960'larda Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin kopmasının ardından nispeten bağımsız ve özerk bir model geliştirmeyi başarmıştır. Bu süreçte Mao yönetimindeki ÇKP önemli başarılarına rağmen büyük hatalar da yapmış ve bu hatalarından ders çıkarmak ve onları düzeltmek için açık kuramsal tartışmalara başvurmuştur. Wang'a göre, kuramsal tartışma ile uygulama arasındaki bağlantı Çin devriminin ilk yarısının belirleyici özelliklerinden biri olmuştur. Öyle ki Mao dönemi, bu tartışmalardan yola çıkarak, Parti siyasetinde devingenliği egemen kılan siyasallaşmış devrimci politikalarla nitelenebilir. Ne var ki bu dönemde ÇKP, bünyesinde aynı zamanda güçlü apolitikleşme eğilimlerini de barındırmıştır. 1950'lerde ve 1960'larda Parti'de yaşanan bürokratikleşme eğilimi ve güç mücadeleleri, Parti'nin kendi kendine çeki düzen verme siyaseti için çok önemli olan politik öznelliği ve söylem özgürlüğünü sona erdirerek devrimci siyaseti aşındırmakla tehdit etmiştir. Bu nedenle Mao, Parti'nin apolitikleşmesine ve durağanlaşmasına karşı mücadele etmek zorunda olduğunu hissetmiş ve bu da Kültür Devrimi'ne yol açmıştır. 1960'lar hem Batılı hem de sosyalist ülkelerdeki siyasi parti sistemleri için kriz yılları olmuş ve Çin parti devleti de bu eğilimden etkilenmiştir. Kültür Devrimi, Parti içindeki hizipçi mücadeleler ve şiddet yoluyla yaşanan yoğun bir siyasallaşma dönemi olmuştur. Ne var ki Mao'nun beklentisinin aksine siyasi

şiddet, Parti'deki siyasi tartışma kültürünün tamamen parçalanmasına yol açmıştır. Sonuç olarak, bürokratikleşme ve apolitikleşmeye karşı bir mücadele olarak başlayan Kültür Devrimi, çelişkili bir biçimde ÇKP'nin durağanlaşması ve apolitikleşmesi sürecini başlatmıştır (2006: 684-687, 2010).

Mao sonrasının yeni lider kadrosu, Mao'nun ölümünün hemen ardından Kültür Devrimi kurbanlarına haklarını ve itibarlarını iade etmiş ve derhal 1960'lı ve 1970'li yıllarda izlenen politikaları olumsuzlamaya başlamıştır. Dahası içerideki hizipçi mücadeleleri bitirmek ve dolayısıyla da ÇKP'nin iradesini tek ses altında birleştirmek amacıyla Parti içi siyasi tartışmaları susturmuş ve bu da parti siyasetinin demokratikleşme olasılığını ortadan kaldırmıştır. Bu durum, ÇKP ile devletin birleşmesine ve böylelikle de Parti'nin devletin bir idari aygıtına dönüşerek apolitikleşmesine ve siyasi değerlerini yitirmesine yol açmıştır. Nihayetinde de Parti'nin halkın ve temsil etmesi gereken sınıfın çıkarlarını temsil etme yeteneğini yitirmesine ve bir meşruiyet krizi ile karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. Ne var ki bu apolitik siyaset yalnızca Çin'e özgü değildir ve aslında ister çok partili ister tek partili bir sistem olsun dünyadaki tüm parti sistemlerinin karşılaştığı bir sorundur. Öyle ki ulus devletler, uzunca bir süredir, parti devleti sisteminden siyasi partilerin devlet tarafından sönümlendiği ve böylelikle de devlet yapısından bağımsız siyasi örgütlenme biçimlerine sahip olmadıkları devlet parti sistemine (state-party system) doğru bir geçişi deneyimlemektedirler (Wang, 2006: 687-688, 2010).

Dünya çapındaki bu apolitikleşme eğilimi, ABD hegemonyasından kaynaklanan siyaset karşıtı bir siyasi ideoloji (*anti-political political ideology*) tarafından desteklenmektedir. Burada siyaset ile ekonominin birbirlerinden ayrı oldukları efsanesi önemli bir rol oynamaktadır. Apolitik piyasa ideolojisi, ekonomiyi siyasetten analitik olarak ayırarak siyasal müdahalelerden yalıtılmış bir piyasa ekonomisi oluşturmayı ve bu şekilde halkın çıkarlarını temsil etme görevinden arınmış tarafsız bir devlet yaratmayı amaçlamaktadır. Aynı süreçte siyasal demokrasi de sınıf ilişkilerinden koparılarak biçimsel demokrasiye dönüştürülmektedir. Çinli elitler, apolitikleştirme siyaseti ile ekonomiyi piyasalaştırdıkça ve mülkiyet ilişkilerini neoliberal politikalarla dönüştürdükçe ulusal ve ulus ötesi sermayeyle bağlantılı olarak ortaya çıkan özel çıkar gruplarının ya temsilcileri ya da destekçileri olmuşlardır. Wang'a göre, 2000'lerin başlarından bu yana yaşanan sola kayış ile Çin devleti önce Hu'nun, ardından da Xi Jinping'in yönetiminde halkın haklarını savunan ve çevre sorunlarına daha duyarlı politikalar izlemeye başlamıştır (Wang, 2006: 690-695, 2010).

Temsiliyetçi Demokrasi: Çin Demokrasi Teorisi

Çin'in demokrasi ve yönetim anlayışı üzerine çalışmalar yapan bir başka önemli eleştirel aydın, Kültür Devrimi yıllarını Wuhan'da öğretmenlik yaparak geçiren Wang Shaoguang'dır. Ülkenin dışa açılmasıyla birlikte doktora eğitimini

ABD'de tamamlayan Wang'ın çalışmaları hem demokrasinin Batılı ana akım kavramsallaştırmasına hem de ÇKP'nin denetimindeki ana akım tarihçiliğin modern Çin tarihi anlatısına önemli bir meydan okuma olarak görülebilir. Demokrasi kavramı, devlet kapasitesinin geliştirilmesi ihtiyacı ve modern Çin siyasi deneyiminin nasıl dönemselleştirileceği hakkındaki düşünceleri ile ana akımdan ayrılan Wang, bu alanlardaki fikirleri nedeniyle bir anlamda revizyonist olarak tanımlanabilir.

Wang'ın entelektüel gayesi, "Çin'in neden başarılı olduğu" sorusunu yanıtlamaya çalışmaktır. Bu doğrultuda 'Çin modeli'ni tarihsel bir çerçeve içinde açıklamak için Çin devlet yönetiminin son 200 yıllık tarihini, ÇKP'nin ana akım tarih yazımından farklı olarak, üç döneme ayırmakta ve her dönemi farklı bir kavram üzerinden açıklamaktadır. Wang'a göre, 1800 ila 1956 yılları arasındaki ilk dönemde ülkenin en büyük sorunu 'yönetilebilirlik' (*governability*) meselesiydi. Kendisini yönetebilecek bir siyasi otoriteden yoksun olması dolayısıyla toplumun bu dönemdeki birincil amacı, ülkeyi birleştirebilecek ve yönetebilecek bir siyasi iktidarın yaratılmasıydı. Uzun yıllar süren mücadelenin sonucunda ÇKP, Çin topraklarını birleştirebilecek ve yönetilebilirlik sorununun üstesinden gelebilecek tek siyasi güç olarak ortaya çıkmıştır. Fakat Wang'a göre, iç savaşın sonlanması ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1949 yılındaki ilanı, yönetilebilirlik sorununu ortadan kaldırmak için yeterli olmamıştır. Bu amaca ancak 1956 yılında idarenin, ekonominin ve ordunun tam anlamıyla birleştirilmesiyle ulaşılmıştır. Ne var ki bu süreç, karar alma mekanizmalarının aşırı merkezileşmesi ve gücün merkezi hükümetin elinde aşırı yoğunlaşması sonucunu doğurmuştur. Bunun nedeni, son 150 yılda iktidara gelen hükümetlerin ülkeyi yönetme başarısını göstermekten yoksun olmalarıydı. *Guomindang* (Çin Milliyetçi Partisi) döneminden bu yana ülkenin liderleri, Çin gibi büyük ve kalabalık bir ülkenin merkezi bir hükümete ihtiyacı olduğu sonucuna varmışlardı. Nihayetinde iç savaştan galip çıkan ve ülkenin yönetimini ele geçiren ÇKP'nin lider kadrosu, bu hedefe parti ile devleti birleştirerek ulaşmıştır. Dolayısıyla Çin'in parti devleti modeli, yalnızca sosyalist ideolojinin bir sonucu olarak değil, aynı zamanda da ülkenin tarihsel ihtiyaçlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve yönetilebilirlik sorununu üstesinden başarılı bir şekilde gelmeyi başarmıştır (2012).

Ne var ki Wang'a göre, eski bir anarşist olarak Mao, hiçbir zaman siyasi gücün aşırı merkezileşmesi taraftarı olmamış ve bu nedenle 1956 yılında siyasi ve ekonomik gücün büyük oranda yerel yönetimlere dağıtılmasıyla sonuçlanan bir ademi merkezileşme sürecini başlatmıştır. 1956 sonrası yıllar, aynı zamanda 1980'lerin ortalarına kadar süren ekonominin sosyalist dönüşümü ve inşası dönemi olmuştur. Wang, bu dönemi 'hükümet' (*government*) terimi ile ilişkilendirmektedir; çünkü bu süreçte Çin'in üretim ilişkileri tamamıyla değişmiş ve ülkenin ekonomisi, siyaseti ve kültürü parti devletinin önderliğinde birleşmiştir. Bu planlı ekonomi dönemi, ideolojik motivasyona ek olarak bir kez daha ülkenin yaşadığı sıkıntılardan kaynaklanmıştır. Devrim sonrası süreçte

çok fakir bir ülke olan Çin'de toplumun, ekonomik bir temel oluşturmak için gerekli miktarda finansal, fiziksel ve beşerî kaynağı piyasa mekanizmaları altında bir araya getirme yeteneğine sahip olmaması nedeniyle ikinci dönemde Çin toplumu, hükümetin önderliğinde bir sonraki dönemde uygulamaya konan reform ve dışa açılma politikalarının başarılı bir şekilde uygulanması için hayati önem taşıyan endüstriyel, tarımsal ve beşerî sermaye kapasitesini inşa edebilmiştir (2012).

Çin'in modern tarihinin son dönemi 1986 yılında 'emeğin sözleşmeye dayalı hale getirilmesi' reformunun ve diğer ilgili neoliberal politikaların uygulanmaya konmasıyla başlamıştır. O zamandan beri bu dönemi tanımlayan anahtar kelime 'yönetişim' olmuştur. Neoliberal dönüşüm ve yönetişim fikri, 1980'lerden bu yana neredeyse tüm toplumların deneyimlediği küresel bir olgu olagelmiştir. 'Yönetişim' fikrinin savunucularına, yani neoliberallere göre, hükümet varlıklarını özelleştirerek ekonomiden çıkmalı ve piyasa güçlerinin, yani sivil toplumun ve özel sektörün ekonominin asli itici gücü olmasını sağlamalıdır. Ne var ki Wang'a göre, birçok gelişmekte olan ülkenin aksine Çin bu geçişi ÇKP'nin mutlak liderliği altında gerçekleştirmiştir. Güçlü bir siyasi gücün varlığı, bir yandan piyasalaşma sürecini kolaylaştırırken, diğer yandan da ülkenin gerekli politika değişikliklerini yaparak 1980'lerin ve 1990'ların aşırı ademi merkeziyetçiliğinin neden olduğu önemli sorunların üstesinden gelmesine yardımcı olmuştur. Reform döneminin ilk yirmi yılında devlet, iktisadi sorumluluklarının bir kısmından feragat ettikçe ve ekonominin önemli faaliyet alanlarını özel sektöre terk ettikçe kapasitesi önemli ölçüde aşınmış ve bu da ademi merkeziyetçilik ile devlet kapasitesi arasında bir dengeleme ihtiyacını doğurmuştur. O zamandan bugüne devlet, kapasitesinin bir kısmını geri almış ve bunu refah sisteminin geliştirilmesi gibi toplumun taleplerini karşılamak için kullanmıştır. Wang, güçlü bir siyasi gücün yokluğunda bu tür bir başarının elde edilmesinin mümkün olamayacağını belirtmektedir (Wang, 2012).

Wang'a göre, Çin yönteminin başarısı, ülkenin özgün demokrasisinin halkın taleplerini ve ihtiyaçlarını karşılamadaki başarısını göstermektedir. Wang, Çin demokrasisi hakkındaki düşüncelerinin ana akım demokrasi yaklaşımının dışında olduğunun ve Çin'in, temsili demokrasinin ideologları tarafından otoriter bir devlet olarak tanımlandığının farkındadır. Temsili demokrasi taraftarlarına göre, bir hükümetin meşruiyeti ancak rekabetçi seçimler yoluyla sağlanabilir. Ne var ki Wang, Çin'in Batılı temsili demokrasiden farklı bir demokrasi kuramı ortaya koyduğunu belirtmektedir. Temsiliyetçi demokrasi (*representational democracy*) kuramı olarak adlandırdığı bu kuram, hem Batılı temsili demokrasiden farklıdır hem de ondan üstündür. Dahası Batılı ideologların geleneksel anlayışının aksine, Çin sisteminin halkın büyük çoğunluğu tarafından desteklendiğini ve bu nedenle de herhangi bir meşruiyet sorununun olmadığını iddia etmektedir. Bu güçlü desteğin nedeni, Çin halkının, toplumun temsilcilerinin belirlenme biçimlerini vurgulayan biçimsel demokrasidense siyasi yönteme (*political way*) odaklanan

ve insanların çıkarlarına hizmet eden özsel demokrasiyi desteklemesidir. Batı tipi demokrasi için bir siyasi sistemin demokratik olup olmadığını belirlemenin ölçütü rekabetçi seçimlerken, Çin usulü demokrasi için ölçüt, sistemin halkın nesnel ihtiyaçlarını karşılama kapasitesi ve insanların fikirlerini karar alma süreçlerine dahil etmesidir. Kısacası, bir sistemin özsel bir demokrasi olabilmesi için hem halka hizmet etmesi hem de halk ile yönetmesi (*rule by the people*) gerekmektedir (2012, 2013: 141-147, 2014).

Bu noktada Wang, bir adım ileriye giderek Çin sisteminin toplumun üyeleri arasında tarafsız bir konuma sahip olmadığını ve bu nedenle de sahip olduğu özgün demokrasisinin temsil ettiği insanlar arasında bir ayrım yaptığını belirtir. Proletarya, köylüler ve daha az güçlü çıkar grupları, daha güçlü çıkar gruplarına kıyasla kamu politikaları üzerinde yeterince etkili olamadıklarından Çin demokrasisi nispeten güçsüz grupları desteklemekte ve maddi üretime katılan kitlelerin çıkarlarını temsil etmektedir. Wang'a göre, ÇKP'nin kitleleri politika oluşturma süreçlerine dahil etme yeteneği, Çin sosyalizminin en önemli başarısı olagelmiştir. Dahası temsiliyetçi demokraside yalnızca seçilmiş temsilciler değil, siyasi güce sahip olan herkes, yani tüm kamu çalışanları ile ÇKP üyeleri, halkın çıkarlarını temsil etme sorumluluğunu taşımaktadır (2012, 2014).

Wang, Çin temsiliyetçi demokrasi kuramının uygulanmasındaki en önemli noktanın Mao tarafından 1930'larda Yan'an'da geliştirilen ve Maocu dönemde yoğun olarak uygulanan kitle çizgisi kavramı ve pratiği olduğunu belirtmektedir. Lakin kitle çizgisi siyaseti, 1980'lerde reform ve dışa açılma dönemi politikacıları tarafından terk edilmiştir. Bu durum, Hu'nun ÇKP'nin 2011 yılındaki 90. yıldönümü kutlamaları sırasında yaptığı konuşma ile kitle çizgisi fikrini yeniden canlandırmasına kadar devam etmiştir. Kitle çizgisi siyasetinin yeniden canlanmasında Xi'nin bakış açısı büyük öneme sahiptir. Öyle ki ÇKP'deki kariyeri boyunca kitlelerle yakın ilişkisi bilinen Xi, kitle çalışmasının önemini sıklıkla vurgulamaktadır. Kitle çizgisi siyaseti, kitleler ile bir olmayı amaçlayan daimî bir süreç olarak tanımlanabilir. Her seviyedeki kadrolar, sonsuz bir çabayla kitlelerin ayağına gitmeli ve onlara danışmalı, fikirlerini duymalı ve anlamalı, bu fikirleri incelemeli ve çalışmalı ve ardından yeniden kitlelere gitmelidir. Dolayısıyla biçimsel demokrasinin seçilmiş temsilcilerinin aksine kitle çizgisinde politika yapıcılar ofislerinde oturmak yerine demokrasinin birincil idealini gerçekleştirmek, yani insanları kendi yaşamlarının efendisi yapmak için kitlelere ulaşmalıdır. Wang, temsiliyetçi demokrasiyi Çin'in sosyalist demokrasisi olarak tanımlasa ve bunun ülkenin gelecekteki başarılarını değerlendirmek için kullanılacak ideal bir model olduğunu belirtse de Çin demokrasisinin mükemmel olmadığının farkındadır. Dolayısıyla elde ettiği tüm başarılara rağmen Çin'in, toplumun ihtiyaçlarına ve görüşlerine karşılık verebilmek için demokratik sosyalist modelini, özellikle de iktisadi demokrasisini geliştirmesi gerekmektedir. Bu da Wang'a göre, ancak halkın refah seviyesini yükselterek gerçekleştirilebilir (2012, 2014).

Batılı Siyaset Modeline Bir Alternatif Önerisi Olarak Çin Modeli

Eleştirel düşüncenin bir diğer önemli üyesi olan Pekin Üniversitesi'nden siyaset bilimci Pan Wei, 'Çin Modeli' ile ilgili çalışmalarında siyaseti, toplumu ve ekonomiyi düzenlemek için kökleri Konfüçyüsçü ve sosyalist geleneklere uzanan özgün bir Çin sistemi önermektedir. Çin'in seçkin ailelerinden birinin üyesi olan Pan, birçok Çinli aydın gibi Kültür Devrimi sırasında yeniden eğitilmek üzere Çin'in kırsal kesimlerine gönderilmiştir. Reform yıllarında doktora çalışmaları için ABD'ye giden Pan, burada Çin'in kırsal kesimlerinde edindiği deneyimlerden de yararlanarak doktora tezini piyasalaşmanın Çin köylü sınıfı üzerindeki (olumsuz) etkileri üzerine yazmıştır. 1990'larda ve 2000'lerin ilk yıllarında hukukun üstünlüğünü kurumsallaştırarak; ama seçim demokrasisine geçiş yapmadan Çin yönetiminde reform yapma ihtiyacı üzerine çalışmalar yapmıştır. 2000'lerin ortalarından bu yana ise Konfüçyüsçü kültürel canlanmadan etkilenerek Çin modeli üzerine gerçekleştirdiği çalışmalarda ülkenin sosyalist ve yerli yönetim deneyimlerini bütünleştirme çabası içine girmiştir. Diğer bir deyişle son dönemdeki çalışmalarında Çin modelini ortaya koyarken Batılı sosyal bilimler araçları yerine Çin'e özgün yaklaşımlara yönelmiştir (Callahan, 2013: 38).

Pan, Çin'in elde ettiği başarıların yalnızca son kırk yıllık reform döneminde değil, sosyalist dönemin tamamı boyunca kazanılan başarılar olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir; çünkü altyapı ve sanayi alanlarında Maocu dönemde atılan temel olmadan köylü toplumundan sanayi toplumuna geçiş mümkün olamazdı. Dahası ekonominin özelleştirilmesi ve piyasalaşması, başarılı kalkınmanın en önemli sebebi olmadığı gibi 'evrensel olarak uygulanabilir' olduğu iddia edilen Batılı modeli yinelemek de değildir. Çin'in başarısı, 2000 yıllık yerel deneyimi ile modern Japon ve Batılı kalkınma deneyimlerinin bir birleşiminin sonucudur. Bu nedenle ülkenin elde ettiği başarıların özünü kavramak için Çin ekonomisini, siyasetini ve toplumunu düzenleyen sosyalist ve Konfüçyüsçü geleneklere dayanan Çin modelinin incelenmesi gerekmektedir (2010b).

Pan, 2000'li yıllardaki çalışmalarında seçim siyaseti olarak anlaşılan demokrasi ile bununla bağlantılı çoğunluk ilkesi yerine hukukun üstünlüğünün meşru bir hükümetin evrensel bir değeri ve vazgeçilmez bir özelliği olduğunu ve hatta bu ikisinin birbirleriyle çelişebileceğini belirtmiştir. Seçim demokrasisi, sınıflı bir toplumda toplumsal sınıflar arasındaki hiyerarşik ilişkileri yumuşatmanın bir yoludur. Demokrasi ile birlikte gelen çoğunluk kuralı, kazananın her şeyi üstlendiği varsayımına dayanması dolayısıyla toplumdaki güç mücadelesini yönetmenin bir yoludur. Böyle bir yönetim biçimi, 1940'lardaki Çin toplumu gibi farklılaşmamış bir toplumda çözüm sunmak yerine krizlere yol açabilir. Bu yüzden, seçim demokrasisi Çin'de meşruiyetin bir kaynağı olarak görülmemektedir. Çin'de başarılı bir politikaya sahip olmak için seçim siyasetinden ziyade

hukukun üstünlüğü tesis edilmeli ve kurumsallaştırılmalıdır. Diğer bir deyişle, birçok demokratik Üçüncü Dünya ülkesinin kanıtladığı üzere başarı için önkoşul seçim demokrasisi değil, aksine Hong Kong ve Singapur örneklerinin gösterdiği üzere bağımsız bir yargının varlığı ve hukukun etkin bir biçimde uygulanmasıdır (2007: 6-7). Ne var ki Pan, zaman içinde hukukun üstünlüğünün önemi ile ilgili görüşlerini terk ederek ülkenin sosyalist ve geleneksel Konfüçyüsçü yönetim deneyimlerinden kaynaklanan Çin'e özgü yönetim sistemi ve Çin modeli ile ilgili çalışmalar yapmaya başlamıştır.

Binlerce yıllık Çin uygarlığının ihtiyaçlarının ve deneyimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan Çin modeli, ekonomiyi (guomin), toplumu (sheji) ve siyaseti (minben) organize etmenin üç özgün yönteminden ve özgün bir dünya görüşünden oluşmaktadır. Pan, yazılarında Çin modelinin her üç ayağını da ayrıntılı olarak incelemekteyse de çalışmanın kapsamı dolayısıyla burada yalnızca siyasi ve toplumsal yapılar ele alınmaktadır. Pan'a göre, çağdaş Çin toplumu, Batılı toplumların aksine, ihtiyaçlarını ve çıkarlarını birleştiren tarafsız bir hükümeti tercih eden oldukça hareketli ve farklılaşmamış bir toplumdur. Çin'de toplumu organize etmekte kullanılan özgün yöntem (*sheji*), toplumun ayırt edici özelliklerini yansıtmaktadır. Batılı sınıflı toplumun temel siyasal ve toplumsal birimi bireylerken Çin toplumunun temel siyasal ve toplumsal birimi ailedir. Bu nedenle de Çin toplumu katmanlı bir toplum değil, farklılaşmamış bir toplumdur. Bu toplumsal örgütlenmenin altında yatan anlayış geleneksel aile ahlakıdır. Başka bir deyişle Batı'nın toplumsal sözleşme kuramına dayanarak toplumu düzenleme ve halkın çıkarlarına aracılık etme fikrinin Çin toplumunda bir karşılığı bulunmamaktadır. Bu özelliklere uygun olarak, geleneksel Çin toplumu gibi çağdaş Çin toplumu da Batı'nın sivil toplum veya sınıflı toplum biçimlerinden ziyade topluluklar ve çalışma birimleri (*danwei*) halinde örgütlenmiştir. Dahası Batı'dan farklı olarak Çin'de devlet ve toplum birbirlerine karşı olmak yerine birbirine karışmıştır. Buradan yola çıkarak Pan, Çin siyasi modelinin, bir otokrasiden ziyade bir meritokrasi olduğunu belirtmektedir. Siyaseti organize etmenin bu özgün yolu (*minben*), *sheji* toplumundan kaynaklanmakta ve geleneksel Çin'in sunduğu modeli takip etmektedir. *Minben*cilikte hükümetin varlık sebebi, geleneksel aile etiğiyle uyumlu olarak halkın refahını ve toplumsal uyumu sağlamaktır. Eğer bir egemen bu görevi yerine getiremezse halk, yönetimi devirme hakkına sahiptir. Binlerce yıllık meritokrasi geleneğinde idari sistemin hâkimi, seçim siyasetinden farklı olarak, bürokrasidir. Günümüz Çin'inde, geleneksel Konfüçyüsçü alim geleneğine benzer biçimde, ÇKP eliti, ülkenin yönetimini denetimi altında tutmaktadır. Son olarak, Çin siyasetinde denetim ve denge, güçler ayrılığı ilkesinden farklı olarak, esasen iş bölümü temelinde sağlanmaktadır. Pan, siyaseti bu şekilde düzenleme yöntemini *minben* demokrasisi olarak tanımlamaktadır. Ona göre, özsel demokrasi olan bu yöntemin asıl gayesi insanlara refah sağlamak olduğundan Çin toplumu, biçimsel seçim demokrasisi yerine bu modeli tercih etmektedir (2007: 2-4, 2010a: 4, 13, 2011: 14-15).

Bir Fikir Hareketi Olarak Yeni Konfüçyüsçülük

Çin anakarasındaki Konfüçyüsçü düşünce, sosyalist canlanmaya benzer bir biçimde 1990'ların ilk yarısından itibaren Rönesans yaşamaya başlamıştır. Sosyalist ya da Maocu ideoloji ÇKP için meşruiyet, toplum için de erdem kaynağı olarak Çin kamusal alanındaki merkezi önemini kaybettikçe Konfüçyüsçülük toplumu etkileyen ahlaki değer boşluğunu doldurmak amacıyla milliyetçilik ile birlikte gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. O zamandan bugüne Konfüçyüsçü düşüncenin bir kolu olan Yeni Konfüçyüsçülük üzerine araştırmaların sayısı giderek artmış ve bu düşünce akımı, Çin'de liberalizm ve eleştirel sosyalizm ile birlikte en etkili üç düşünce okulundan biri haline gelmiştir. Bununla birlikte diğer entelektüel hareketlerden farklı olarak Yeni Konfüçyüsçülük entelektüel ilhamını Batı dünyasından değil, büyük ölçüde geleneksel Çin felsefesinden almaktadır. Yine de Konfüçyüsçü medeniyetin en hararetli savunucuları dahi modern toplumun ihtiyaçlarının farkındadır ve dolayısıyla fikirlerini sınırlı ölçüde de olsa Batılı felsefeyle ilişkilendirmektedir. Lakin Batılı fikirlerle bu tür bir iletişim, Batı dünyasının siyasi kurumlarını Çin'e aktarma niyetiyle yapılmamaktadır. Aksine Yeni Konfüçyüsçü düşünürlerin temel gayesi, yabancı, özellikle de Batılı siyasi düzenlerden farklı ve Çin'e özgü meşru bir yönetim biçimi geliştirmektir.

Batılı ve Çinli siyaset felsefeleri birbirinden oldukça farklıdır. Batılı siyaset felsefesi, Konfüçyüsçülüğün doğduğu ortamdan çok farklı toplumsal ve tarihsel koşullarda ortaya çıkan polis kavramına dayanmaktadır. Polis, doğuştan gelen ve mülkiyet sahipliğine dayanan haklar üzerinden tanımlanan yurttaşlardan oluşan bağımsız bir varlıktı. Diğer bir deyişle, kendi hak ve özgürlüklerine göre hareket eden bireysel yurttaşlar, polisin temel aktörleriydi. Dahası toplumun üyeleri olarak her birinin ayrı sorumlulukları ve yerine getirmeleri gereken farklı görevleri vardı. Böyle bir tarihsel arka plana sahip olan Batılı siyaset felsefesinin temel işlevi, bireyci yurttaşların birbirlerinden farklı çıkarlarını insan yapımı sözleşmeye dayalı anlaşmalar yoluyla düzenlemektir. Batılı siyaset felsefesinden etkilenen Çinli liberaller de dünyayı bu şekilde ele almaktadır (Chen, 2009: 95-96, 2015).

Zheng ve *Zhi* kelimelerinden oluşan Çince siyaset felsefesi kavramı ise tamamen farklı bir tarihsel ve toplumsal ortamda ortaya çıkmıştır. *Zheng* kelimesi, maddi refah, atalara tapınma, dış ilişkiler ve askeri sefer gibi çeşitli faaliyetlere atıfta bulunurken, *Zhi* kelimesi, siyaset kelimesinin çağdaş Batılı anlamına benzer biçimde yönetim anlamına gelmektedir. Kısacası, siyaset felsefesinin Çincedeki karşılığı çok daha geniş bir anlama sahiptir. Dahası Çin felsefesinin temel birimi, Batı felsefesinin bireysel yurttaşının aksine ailedir. Başka bir deyişle, geleneksel Çin felsefesi ve dolayısıyla da Konfüçyüsçülük Batı'dan farklı olarak kan bağına ve akrabalığa dayanmaktadır. Dolayısıyla da bireyler arasındaki

ilişkiyi düzenlemek yerine toplumun müşterek çıkarlarını ve iradesini temsil eden bir hükümdarın meşruiyetine odaklanmıştır. Bir siyaset felsefesi olarak Konfüçyüsçülük, Çin'in her şeyden çok siyasi düzene ihtiyacı olduğu çalkantılı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bu nedenle de Konfüçyüsçü düşüncenin temel güdüsü, dünyaya barış getirmek ve erdemli kralların/liderlerin önderliğinde toplumda uyumu ve düzeni sağlamak olmuştur (Chen, 2009: 95-96, 2015). Konfüçyüsçülük, geçmişte olduğu gibi bugün de hala toplumda ahenk sağlamayı ve devlete düzen getirmeyi ve böylelikle tüm insanlık için barışçıl bir düzen yaratmayı amaçlamaktadır (Bell, 2008: 44). Kısacası, Konfüçyüsçü alimler için asıl amaç, "küresel barışın ahenkli siyasi düzenidir… Konfüçyüsçü ideal olan Büyük Ahenktir" (Bell, 2008: 44).

Çin anakarasında Yeni Konfüçyüsçülük, bir söylem olarak ancak ÇKP inisiyatif aldıktan ve 1980'lerin ikinci yarısından itibaren aydınları teşvik etmeye başladıktan sonra ortaya çıkabilmiştir (Makeham, 2003: 3, 33-34). Her ne kadar anakara Konfüçyüsçülüğü Çin dışında gerçekleştirilen Konfüçyüsçü çalışmalardan etkilenmişse de iki yaklaşım arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Çin dışındaki çalışmalar Yeni Konfüçyüsçü düşünceyi bir kültürel ve felsefi girişim olarak nitelendirirken anakaradaki Jiang Qing gibi alimler için Yeni Konfüçyüsçülük en başından bu yana "siyasidir ve yeniden Çinlileştirmeye veya Batısızlaştırmaya yönelen, Çin'i genellikle Konfüçyüsçülüğe indirgeyen bir harekettir" (Deng ve Smith, 2018: 300). Son on beş yılda siyasi Konfüçyüsçü söylemin yükselişi, kısmen de olsa, Hu ile Xi gibi ÇKP'nin önde gelen isimleri tarafından söylemsel düzeyde desteklenmektedir. Hu'nun "Ahenkli Toplum" inşa etme fikri ve Xi'nin Çin klasiklerinden yaptığı alıntılar son dönemde Çin halkının hem geleneksel Çin felsefesine hem de Yeni Konfüçyüsçü fikirlere yönelik ilgisini artırmıştır.

Konfüçyüsçü Anayasal Düzen

Çin anakarasındaki Yeni Konfüçyüsçülerin en önde gelen ve radikal aydını olan Jiang Qing, parti devleti, meşruiyet ve demokrasi konularında yukarıda ele alınan aydınlardan farklı bir bakış açısına sahiptir. Jiang, günümüzde Konfüçyüsçü bir alim olsa da Mao dönemindeki aydınların büyük çoğunluğu gibi entelektüel yaşamına Marksist klasikleri okuyan ve "halka samimiyetle hizmet etmek" için Kültür Devrimi'ne aktif olarak katılan kararlı bir genç sosyalist olarak başlamıştır. Ne var ki 1970'lerin sonlarından itibaren ortodoks Marksizm'e olan bağlılığı zayıflamaya başlamış ve bu dönemden itibaren demokrasi mücadelesine dahil olmuştur. 1989'da yaşanan krizin ardından Batılı siyasi fikirleri sorgulayan ve demokratik eğilimini tamamen terk eden Jiang, yavaş yavaş Yeni Konfüçyüsçü bir alime dönüşmüştür (Bell, 2013: 2-4).

Jiang'a göre, Tiananmen hareketi, Çinli liberallerin iddialarının aksine bir liberal demokrasi çağrısı olarak nitelenemez. Protestoların nedeni, Batılı

Marksist ve liberal ideolojilerin Çin halkına neredeyse yüz yıl boyunca sırf onları 'modernleştirmek' amacıyla dayatılmasıydı. Bu dayatma, Çin halkının kendi geleneksel kültürüne ve kimliğine yabancılaşmasına neden oldu. Ne var ki 1989'daki siyasi kaos, yüzyıllık dayatmaya rağmen egemen ideolojinin halk nezdindeki meşruiyetini kaybettiğini ve Çin topraklarından kaynaklanan yeni bir meşru ve istikrarlı siyasi düzenin oluşturulmasına ihtiyaç duyulduğunu gösterdi. Bu ihtiyaçtan hareketle Jiang, Tiananmen sonrası süreçte yaşamını, yabancı ideolojiler yerine geleneksel Çin kültüründen ve felsefesinden esinlenen bir yönetim sistemi bulmaya adadı. Önerdiği çözüm, hem mevcut ÇKP yönetimine hem de Batı tarzı liberal demokrasinin savunucularına karşı önemli bir meydan okuma olan bir Konfüçyüsçü anayasal düzen inşa etme fikridir. Ona göre, ÇKP, halk nezdinde hiçbir meşruiyete ve dolayısıyla da uzun vadede yönetimde kalma yetisine sahip olmadığından Çin'de Konfüçyüsçü düşüncenin mücadele etmesi gereken asıl fikir akımı liberal demokrasidir. Kısacası, fikirlerini büyük ölçüde liberal aydınların entelektüel gücüne karşı koymak amacıyla geliştirmektedir (Bell, 2013: 2).

Jiang, Çin için meşru bir yönetim sistemi geliştirirken klasik Konfüçyüsçü metinler olan *İlkbahar ve Sonbahar Yıllıkları* ile *Ayinler Kitabı*'ndan yararlanmaktadır. Ayrıca Han Hanedanlığı (MÖ202-MS220) döneminde yaşayan Dong Zhongshu ve He Xiu gibi Konfüçyüsçü ustaların Konfüçyüsçü klasik metinler ile ilgili yorumundan doğan *Gongyang* okulu tarafından geliştirilen siyasi Konfüçyüsçülüğe başvurmaktadır. Siyasi Konfüçyüsçülük, sürekli değişen toplumsal ve siyasi gerçeklikle ilgilidir. Değişim, yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır; zira insanlar belirli bir zaman ve mekânda yaşarlar ve bu nedenle aşkın değil, tarihsel varlıklardır. Dahası siyasi Konfüçyüsçülük, insan doğasının olumsuz yanlarını ve erdemli olmayan siyaseti toplumsal ve siyasi kurumlar aracılığıyla düzeltmeye çalışmaktadır. Son olarak, siyasi kurumlarla ilgili bir felsefe olarak halkın çıkarlarını yansıtan ve karşılayan meşru bir hükümet ve ahenkli bir toplum yaratmanın yollarını bulmak için Konfüçyüsçü düşünceden faydalanmayı amaçlamaktadır. Kısacası, meşru bir hükümet inşa etmenin yolunu bulmak siyasi Konfüçyüsçülüğün temel amacıdır (Jiang, 2011: 25-29).

Meşru bir hükümetin kaynakları konusunda Jiang'ın hem liberal demokrasinin savunucularından hem de Wang Shaoguang gibi eleştirel aydınlardan farklı bir yaklaşımı vardır. Ona göre, Çin kültürünün Batı'nın kültürel meydan okumasının üstesinden gelebilmesi için önünde uzanan tek yol, yalnızca Çin halkının değil, tüm insanlığın umudu olan 'İnsancıl Otoritenin Yolu' tarafından önerilen yoldur. Başka bir deyişle, meşru ve istikrarlı bir düzen arayışındaki Çin halkı, ister liberal ister sosyalist olsun her türlü demokratik rejimi reddetmeli ve geleneksel Konfüçyüsçü siyaset felsefesine başvurmalıdır. Siyasi Konfüçyüsçülüğün ya da İnsancıl Otoritenin Yolu'nun temel kaygısı, siyasi meşruiyetin inşasıdır. İnsancıl Otoritenin Yolu'na göre, bir hükümdarın meşruiyeti, Batılı demokrasisinin talep ettiği tekil meşruiyet kaynağından farklı olarak, üç meşruiyet biçimine

dayanmalıdır. Bunlar cennet, yeryüzü ve insandır. Bu meşruiyet biçimleri, sırasıyla kutsal veya aşkın meşruiyeti, tarihsel ve kültürel meşruiyeti ve insanlığın meşruiyetini ifade eder. Siyasi iktidar, meşru, istikrarlı ve ahenkli bir düzene sahip olmak için aynı anda hem cennetin yolunu hem insanlığın nesiller boyunca geliştirdiği kültürü hem de halkın iradesini temsil etmelidir. Yöneticiler bu üç meşruiyet kaynağını yitirdikleri zaman, ÇKP örneğinde olduğu gibi kolaylıkla siyasi krizlerle karşı karşıya kalabilirler. Bu nedenle Jiang'a göre, anakara Konfüçyüsçülerinin birincil önceliği, İnsancıl Otoritenin Yolu'nu takip eden ve dolayısıyla kaynağını her üç meşruiyet türünden birden alan bir siyasi düzenin inşası olmalıdır (2013a: 27-33).

Jiang'a göre, demokratik yönetim ise meşruiyetini yalnızca insanlardan almaktadır. Bu tekil meşruiyet, saf akla dayanması ve tarihi ve aşkın meşruiyet formlarından yoksun olması dolayısıyla yetersizdir. Bu yetersizlik iki önemli soruna yol açmaktadır. Tekil meşruiyet, ilk olarak, sekülerliğe, bireyselliğe, ticarileştirmeye ve bencilliğe yol açar ve bunlar da ortak çıkarlar yerine tikel çıkarlara ve kısa vadeli insani gereksinimlere öncelik verilmesine neden olur. Bir hükümetin, George W. Bush yönetimi örneğindeki gibi, yalnızca bugünü değil gelecek kuşakları da ilgilendiren çevre kirliliği gibi önemli bir sorunu küçük bir azınlığın çıkarlarını korumak amacıyla göz ardı etmeyi seçmesinin nedeni budur. Demokrasinin yol açtığı bir diğer sorun da halkın iradesinin gerçek temsili yerine biçimsel temsile dayanmasından kaynaklanan erdem eksikliğidir. Demokratik hükümet, bir görüşün nitelikli ve erdemli olup olmadığına bakmaksızın çoğunluğun görüşünü temsil eder. Demokrasilerde emperyalist veya faşist politikacıların ülke yönetimine seçilebilmesinin nedeni budur. Demokrasinin bu iki temel sorununun üstesinden gelebilmek için ülke yönetiminin halkın iradesine dayanan meşruiyeti, cennetin ve kültürün meşruiyeti ile sınırlanmalı ve dengelenmelidir. Bu üç meşruiyet kaynağı arasında hiyerarşik bir uyum vardır. Yani, cennet tarafından verilen aşkın meşruiyet, yeryüzünün ve insanların sağladığı meşruiyetten daha önemlidir; çünkü Konfüçyüsçü düşünceye göre, cennet, evrenin ve dolayısıyla da hem insanlığın hem de kültürün kaynağıdır. Bu, Jiang'a göre, İnsancıl Otoritenin Yolu'nun kendisini liberal demokrasiden ayırdığı ve ondan üstün olduğu noktadır; zira siyasi Konfüçyüsçülük, her üç meşruiyet türünü de "cennetin egemenliğini" ve dolayısıyla da aşkın meşruiyetin üstünlüğünü kabul eden bir siyasi sistem altında birleştiren yegâne siyasi biçimdir (Jiang, 2013a: 31-37, 2013b: 48).

Konfüçyüsçülükte egemenlik ve siyasi meşruiyet, kurumlar ve insanlar aracılığıyla ifade edilmektedir. Antik Çin'de İnsani Otoritenin Yolu, ilk olarak, bilge krallar tarafından takip edilmiştir. Bilge krallar döneminin sona ermesinin ardından ise egemenlik hükümdarlar tarafından temsil edilmeye başlanmıştır. Diğer bir deyişle geçmişte Konfüçyüsçülük, cennetin egemenliğini, cennet, yeryüzü ve insanlar arasında bağlantı kurabilecek ve böylelikle cennet ile insanlar arasında arabuluculuk yapabilecek bir bilge krala ya da hükümdara devretmiştir. Ne var

ki tek kişinin tüm ülkeyi tek başına yönetmesinin mümkün olmaması dolayısıyla bilge krallar veya hükümdarlar egemenliğin kullanımını ülkeyi kendileri adına yöneten Konfüçyüsçü alimlere devretmiştir. Bu yetki ile Konfüçyüsçü alimler hem Konfüçyüsçülüğün dini ve ahlaki değerlerini hayata geçirme hem de devletin siyasi erkini yetiştirme ve cennetin Yolu'nun iyiliğine doğru yönlendirme olanağına sahip olmuştur. Ne var ki bilge krallar ve hükümdarlar döneminin uzun zaman önce sona ermesiyle birlikte Çin'in tarihsel siyasi sistemi de yok olmuş ve o zamandan bu yana Çin'e özgü yeni bir sistem kurulamamıştır. Jiang'a göre, Çin'in bir yandan kaynağını kendi kültüründen alırken diğer yandan da modern bir toplumun taleplerini karşılayacak olan yeni bir tür politik sistem geliştirme konusunda yenilikçi olmasının zamanı gelmiştir. İşte Jiang, kendisi tarafından geliştirilen ve her üç meşruiyet türünü de temsil eden üç kamaralı parlamenter sisteme sahip Konfüçyüsçü anayasal düzenin, tam da köklerini Çin medeniyetinden alan bu tür bir yenilikçi rejim olduğunu iddia etmektedir. Yenilikçi bir Çin düzeni, bir yandan modern toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için anayasal olmalıyken, aynı zamanda da Konfüçyüsçü olmalıdır; çünkü bir anayasal düzen yalnızca Konfüçyüsçü olduğunda Çin'e özgü olabilir (2013a: 40-41, 2013b: 48-52).

Sonuç

Çin düşün dünyası, Mao sonrası dönemde büyük bir dönüşüm yaşamış ve bu süreçte parti devletinin bilgi üretimi üzerinde Maocu dönemde kurduğu egemenlik önemli ölçüde zayıflamıştır. Günümüzde devlet ile Parti, fikir üretimini ve entelijansiyayı denetim altında tutma yetilerini tamamıyla kaybetmemişse de onları yönlendirmekle yetinmek durumundadır. Bu dönüşüm, devlet ile Çinli aydınlar arasındaki ilişkinin de dönüşmesine ve Çin fikir dünyasının liberalizm, eleştirel sosyalizm ve Yeni Konfüçyüsçülük gibi yeni düşünce akımlarıyla çeşitlenmesine yol açmıştır. Dünya düzenine ve Çin yönetim sistemine yönelik farklı yaklaşımlara sahip düşünce akımlarına mensup Çinli aydınlar, bir yandan diğer düşünce akımlarına mensup aydınlar ile düşünce üretimini denetim altına almak ve devletin karar alma mekanizmalarını etkilemek için mücadele halindeyken bir yandan da kendi aralarında görüş farklılıkları yaşamaktadır. Ne var ki bu aydınlar, yerleşik düzen ile aralarına mesafe koymaları, yani Partinin sadık hizmetkarları olmamaları ve Partinin resmî ideolojisini kabul etmemeleri dolayısıyla Parti tarafından makbul kabul edilmemektedir. Dolayısıyla da Parti politikaları üzerindeki etkileri çok sınırlıdır.

Bu çalışmanın odaklandığı meseleler açısından bakıldığında görülmektedir ki hem farklı düşünce akımlarına hem de aynı düşünce akımlarına mensup Çinli düşünürler, meşruiyet ve demokrasi konularında birbirlerinden ayrılan görüşlere sahiptir. Öyle ki devlete mesafeli olan Çinli liberaller, mevcut parti devleti sisteminin meşruiyetini kaybettiğini ve bu sorunun ancak Batılı tarzda demokrasiye geçişle aşılabileceğini düşünürken, Yeni Konfüçyüsçü Jiang Qing,

rejimin karşı karşıya bulunduğu meşruiyet krizi konusunda liberallere katılmakta; fakat bunun nedeni ve çözüm yolları konusunda onlardan ayrılmaktadır. Jiang'a göre, mevcut sistemin meşruiyet krizi, Batılı biçimsel demokrasi ile aşılamaz. Yapılması gereken cennetin, yeryüzünün ve insanlığın meşruiyetini aynı anda temsil eden üç kamaralı parlamenter sisteme sahip bir Konfüçyüsçü anayasal düzenin inşasıdır. Modern Çin toplumunun ihtiyaçları, ancak ve ancak üçlü meşruiyetin birden temsil edildiği Çin'e özgü Konfüçyüsçü bir yönetim sistemi ile sağlanabilir.

Eleştirel aydınlar, Mao'nun mirasına sahip çıkmaları, neoliberal düzeni eleştirmeleri ve eşitlikçi toplumu savunmaları dolayısıyla bir bütünlük arz etseler ve böylelikle diğer düşünürlerden ayrılsalar da demokrasi kavramı ve özellikle de rejimin meşruiyeti meselesinde birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Devlete nispeten daha yakın konumlanan Wang Shaoguang ve Pan Wei, Çin sisteminin herhangi bir meşruiyet sorunu olmadığı yönündeki söylemleriyle temsili demokrasi taraftarlarından olduğu kadar eleştirel düşüncenin bir diğer önemli düşünürü olan Wang Hui'den de ayrılırlar. Devlete mesafeli duran Wang Hui, 1980'li yıllarda başlayan ve özellikle de 1989 Tiananmen olayları sonrasında iyice hızlanan neoliberal dönüşümün, devlet ve ÇKP için bir meşruiyet krizi yarattığını belirtmektedir. Wang Shaoguang ve Pan ise devletin ve sistemin Çin halkının ihtiyaçlarını karşılaması ve çıkarlarını savunması nedeniyle toplum tarafından desteklediğini belirtmektedirler.

Bu üç düşünür arasındaki bir diğer fikir ayrılığı, mevcut sistemin hangi grupların çıkarlarını temsil ettiği konusundadır. Wang Shaoguang'a göre, Çin sosyalist demokrasisi nispeten güçsüz konumdaki üretici güçlerin çıkarlarını savunmaktadır. Wang Hui ise devletin, özellikle 1989 sonrası süreçte güçsüz sınıfların çıkarlarından ziyade sermayenin çıkarlarını savunduğunu ve ÇKP'nin meşruiyet kaynağı olarak da halk ile sermayenin yer değiştirdiğini belirtmektedir. Diğer bir deyişle, Çin devleti neoliberal dönüşüm ile birlikte güçsüz grupların ve maddi üretime katılan kitlelerin çıkarlarını değil, piyasanın ve sermayenin çıkarlarını savunmaktadır. Konfüçyüsçü düşünceden etkilenen Pan ise, yönetim sisteminin bürokrasi temeli üzerinde yükseldiği Çin'de devlet ile toplumun birbirine karışmış olması nedeniyle devletin tarafsız olduğunu ve bu sayede Çin halkının ihtiyaçlarını ve çıkarlarını başarılı bir biçimde birleştirdiğini belirtmektedir.

Çinli aydınlar arasında yaşanan tüm bu tartışmalar, ülke yönetiminde karar alma yetkisinin tek partide olmasına rağmen toplumda tek sesliliğin olmadığını göstermektedir. Lakin son yıllarda Xi'nin yönetimi altında farklı görüşlere tahammül azalmakta, özellikle de Xi'ye ve Parti yönetimine meydan okuyan çıkışlar göz altı, sürgün, hapis cezaları gibi yöntemlerle susturulmaya çalışılmaktadır. Yine de ÇKP'nin tüm çabalarına rağmen, liberaller başta olmak üzere farklı görüşe sahip aydınlar ülkenin geleceğinde söz sahibi olmak, olamıyorlarsa da en azından doğru bildiklerini kamuoyu ile paylaşmak için

yazmaya veya konuşmaya devam etmektedirler.

Yukarıda ele alınan üç düşünce akımına mensup aydınlardan 2000'lerin ortalarından bu yana ön plana çıkmayı başaranlar eleştirel sosyalist aydınlardır. Onlar arasından da daha eleştirel görüşlere sahip Wang Hui'nin aksine ÇKP'nin iktidarını meşrulaştırmaya çabalayan ve Parti siyasetine kısmen de olsa katkıda bulunan Wang Shaoguang ve Pan Wei gibi günümüz ana akımına yakın konumlanan aydınlar öne çıkmaktadır. Buradan çıkarılabilecek sonuç, aydınlar arasında yapılan tartışmalar ne kadar değerli olursa olsun, bu tartışmaların siyasal ideoloji ve karar alma mekanizmaları üzerinde ancak ÇKP'nin izin verdiği ölçüde etkili olabildiğidir. 1980'lerde ve 1990'larda yaşanan neoliberal dönüşümün meşruiyetinin sağlanması ve politika yapımına katkı vermeleri amacıyla liberal aydınlar hem kamu kurumlarında görevlendirilmiş hem de fikirlerini açıklamaları için kendilerine alan açılmıştır. Hu-Wen yönetimi altında yaşanan sola yönelim ile bu kez eleştirel sosyalist aydınlar politika yapım süreçlerinde ve politikaların meşruiyetinin sağlanmasında öne çıkmaya başlamıştır. Xi'nin yönetimi altındaki son dönemde ise sol görüşlere ek olarak geleneksel Çin düşüncesine referanslarda artış yaşanmaktadır. Bu sayede her iki düşünceyi birleştiren Pan Wei gibi düşünürlerin hem entelektüel tartışmalarda hem de Parti'nin gözünde konumu güçlenmektedir. Kısacası, farklı dönemlerde ön plana çıkmasına izin verilen düşünce akımları, rejimin hem kendi konumunu hem de uyguladığı politikaları meşrulaştırma işlevi görmektedir.

Sonnotlar

[1] Bu makale yazarın Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde tamamladığı doktora tezinin bir bölümüne dayanmaktadır. Yazar, makaleye katkıları için Aylin Özman'a ve Özhan Değirmencioğlu'na teşekkürlerini sunar.

[2] Makalenin geri kalan kısmında Çin Halk Cumhuriyeti yerine Çin kullanılacaktır.

[3] Çinli aydınlar ile ilgili bir değerlendirme yapılırken hem Çin toplumunun hem de tek parti sisteminin yapısı nedeniyle Batı'daki aydınlardan ayrıştıkları noktalara dikkat etmek gerekir. Edward Said'in belirttiği üzere üsluplarındaki ve tarihsel deneyimlerindeki farklılıklar nedeniyle farklı toplumlardaki aydınlar birbirlerinden ayrı değerlendirilmelidir (1994: 38); zira bir toplumdaki aydının belli bir mesele ile ilgili takındığı tutum, başka bir toplumun standartları açısından 'aydınca' bir tutum olarak kabul edilmeyebilir.

Kaynakça

Bell D A (2013). Introduction. İçinde: D A Bell ve R Fan (der), *A Confucian Constitutional Order: How China's Ancient Past Can Shape Its Political Future*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1-24.

Callahan W (2013). *China Dreams: 20 Visions of the Future*. Oxford: Oxford University Press.

Cheek T (19.08.2010). The 'Directed Public' of China's Public Intellectuals. https://apm.iar.ubc.ca/chinese-public-intellectuals/. Son erişim tarihi, 11.12.2019.

Cheek T (2014). Citizen Intellectuals in Historical Perspective: Reflections on Callahan's "Citizen Ai". *The Journal of Asian Studies*, 73 (4), 921-925.

Cheek T, Ownby D ve Fogel J A (2018). Mapping the Intellectual Public Sphere in China Today. *China Information*, 32 (1), 107–120.
Cheek T, Ownby D ve Fogel J A (2020). Introduction. İçinde: T Cheek, D Ownby ve J A Fogel (der), *Voices from the Chinese Century*, New York, NY: Columbia University Press, 1-26.

Chen M (2015). Transcend Left and Right, Unite the Three Traditions, Renew the Party-state: A Confucian Interpretation of the China Dream. https://www.readingthechinadream.com/chen-ming-transcend-left-and-right.html. Son erişim tarihi, 11.12.2019.

Deng J ve Smith C A (2018). The Rise of New Confucianism and the Return of Spirituality to Politics in Mainland China. *China Information*, 32 (2), 294-314.

Goldman M (2009). Repression of China's Public Intellectuals in the Post-Mao Era. *Social Research*, 76 (2), 659-686.

Jiang Q (2011). From Mind Confucianism to political Confucianism. İçinde R Fan (der), *The Renaissance of Confucianism in Contemporary China*, Dordrecht: Springer, 17-32.

Jiang Q (2013a). A Confucian Constitutional Order. İçinde: D A Bell ve R Fan (der), *A Confucian Constitutional Order: How China's Ancient Past Can Shape Its Political Future*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 17-32.

Jiang Q (2013b). The Supervisory System of Confucian Constitutionalism. İçinde: D A Bell ve R Fan (der), *A Confucian Constitutional Order: How China's Ancient Past Can Shape Its Political Future*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 33-45.

Lau M ve Mai J (2019). 'We Must Carry On': Chinese Government Critic and Liberal Icon Xu Zhangrun Vows to Keep Saying 'What Needs to be Said'. South China Morning Post, 28 Nisan. https://www.scmp.com/news/china/politics/article/3007994/we-must-carry-chinese-government-critic-and-liberal-icon-xu. Son erişim tarihi, 06.12.2019.

Leonard M (2008). *What Does China Think?* Londra: Fourth Estate.

Makeham J (2003). *New Confucianism: A Critical Examination*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
Ownby D (2010). Introduction to Wang Hui's the Economy of Rising China and Its Contradictions. https://www.readingthechinadream.com/wang-hui-the-economy-of-rising-china.html. Son erişim tarihi, 11.12.2019.

Pan W (11.10.2007). The Chinese Model of Development. https://fpc.org.uk/. Son Erişim tarihi, 06.12.2019.

Pan W (2010a). "Western System versus Chinese system. https://www.nottingham.ac.uk/iaps/documents/cpi/briefings/briefing-61-chinese-western-system.pdf. Son erişim tarihi, 16.02.2021.

Pan W (2010b). The Chinese Economic Model is a Model for Success. *Qiushi Journal*, 2 (3). http://english.qstheory.cn/magazine/201003/201109/t20110920_111430.htm. Son erişim tarihi, 06.12.2019.

Pan W (2011). Reflections on the 'China model' Discussion. *International Critical Thought*, 1 (1), 11-17.

Said E (1994). *Entelektüel: Sürgün, Marjinal, Yabancı*. Çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Tang X ve McConaghy M (2018). Liberalism in Contemporary China: Questions, Strategies, Directions. *China Information*, 32 (1), 121-138.

Vukovich D (2012). The Battle for Chinese Discourse and the Rise of Chinese New Left: Toward a Postcolonial Politics of Knowledge. İçinde: Ban W ve Lu J (der). *China and New Left Visions: Political and Cultural Interventions,* Maryland, MD: Lexington Books, 61-80.

Vukovich D (2019). *Illiberal China: The Ideological Challenge of the People's Republic of China*. Singapore: Palgrave Macmillan.

Wang B ve Lu J (2012). Introduction: China and New Left Critique. İçinde: Ban W ve Lu J (der). *China and New Left Visions: Political and Cultural Interventions,* Maryland, MD: Lexington Books, ix-xvi.

Wang H (1998). Contemporary Chinese Thought and the Question of Modernity. *Social Text*, 16 (2), 10-44.

Wang H (2003a). The New Criticism. İçinde C Wang (der), *One China, Many Paths*, Londra: Verso, 55-86.

Wang H (2003b). Alternative Globalizations and the Question of Modernity. İçinde: T Huters (der), *China's New Order: Society, Politics, and Economy in Transition,* Cambridge: Harvard University Press.

Wang H (2006). Depoliticized Politics, Multiple Components of Hegemony, and the Eclipse of Sixties. *Inter-Asia Cultural Studies*, 7 (4), 683-700.

Wang H (2010). The Economy of Rising China and Its Contradictions. https://www.readingthechinadream.com/wang-hui-the-economy-of-rising-china.html. Son erişim tarihi, 11.12.2019.

Wang H (2016). Appendix: Contradiction, Systemic Crisis and Direction for Change: An Interview with Wang Hui. İçinde: S Thomas (der), *China's Twentieth Century: Revolution, Retreat and the Road to Equality*, Londra: Verso.

Wang H ve Khong E L (13.01.2014). After the Party: An Interview with Wang Hui. https://www.opendemocracy.net/en/after-party-interview-with-wang-hui/. Son erişim tarihi, 11.12.2019.

Wang N (2018). Bowing to Chairman Mao: Western-Trained Intellectuals and the State in Early PRC. *Journal of Contemporary China*, 27 (110), 312-326.

Wang S (2012). Traditional Moral Politics and Contemporary Concepts of Governance. https://www.readingthechinadream.com/wang-shaoguang-traditional-moral-politics.html. Son erişim tarihi, 11.12.2019.

Wang S (2013). Is the Way of the Humane Authority a Good Thing? An Assessment of Confucian Constitutionalism. İçinde: D A Bell ve R Fan (der), *A Confucian Constitutional Order: How China's Ancient Past Can Shape Its Political Future*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 139-158.

Wang S (2014). Representative Democracy and Representational Democracy. https://www.readingthechinadream.com/wang-shaoguang-representative-and-representational-democracy.html. Son erişim tarihi, 11.12.2019.

Xi J (11.04.2013). wangchuan Xi Jinping 8.19 jianghua quanwen: yanlun fangmian yao gan zhua gan guan ganyu liang jian [Full online text of Xi Jinping's 19 August speech: Need to dare to confidently seize control in aspects of discourse by revealing the sword]. https://chinadigitaltimes.net/chinese/321001.html. Son erişim tarihi, 06.12.2019.

Xi, J (2014). *The Governance of China*. Beijing: Foreign Languages Press.

Xi, J (2017). *The Governance of China II*. Beijing: Foreign Languages Press.

Xu, J (2018). The Specter of Leviathan: A Critique of Chinese Statism Since 2000. İçinde: D Ownby (der), *Rethinking China's Rise: A Liberal Critique*, Cambridge: Cambridge University Press, 20-60.